

КОНЕЦЬ

„Тітаніка”

Правдивий, зворушаючий опис
найбільшої морської катастрофи, про
те, як більше як тисяч п'ять сот людей
в ній згинulo і як другі ратували ся.

З 7. ілюстраціями.

Зладив

П. В.

- Друге доповнене видане. -

Ціна 40 ц.

Передрук правно застережений.

ВІННІПЕГ (КАНАДА)

Benian Book Store

250 Main St.

Winnipeg, Main.

Що ви читаєте?

Великим скарбом для чоловіка є добра книжка!

Такі корисні книжки дістанете за попереднім надісланем грошей в РУСЬКІЙ КНИГАРНІ у ВІННІПЕГУ 850 Main Str. — Власні видання є такі:

РУСЬКО-АНГЛІЙСЬКИЙ ЛИСТОВНИК, або наука писання листів, взори руських і англійських листів у всяких случаях життя потрібних, як також взори листів бізнесових, упімнень, просьб і т. п. 288 сторін друку лише 75 ц.

Провідник, практичний самоучок до науки англійської мови без помочи учителя зі словарцем 1·50 "

Товариш-англійський переводчик 60 "

Геновефа повість з старих часів 30 "

Слово правди, написане сьвященником Петровом 15 "

Про чуда сьвятих Дамазія і Панкрація, або памятка в старокраєвих відпустів 10 "

Правовірний Католик 10 "

Христос охотно приймає грішника 10 "

Без Бога на світі 25 "

Важніші права Канади, або наші Канадійські параграфи 35 "

Підстава Християнської віри 25 "

Вірність пастирска Ісуса Христа 05 "

Оборона віри, або поясненє чому і як маємо вірити в Бога 25 "

Фармазони, або як то 30 господарів записали ся чортови і як дуже забогатіли 25 "

Оповідання для дітей. Гарна книжочка з образками 25 "

Казки про Жидів 10 "

Рицар і смерть 05 "

Нові пісні з старим кінцем, друге допов. виданє . 25 "

Робітничі пісні, про долю канадійських робітників 25 "

Лист Шинкара до чорта і листи з пекла 15 "

Розмова Поляка з Русином 15 "

Воскресене Лазаря 30 "

Сім мудрців 25 "

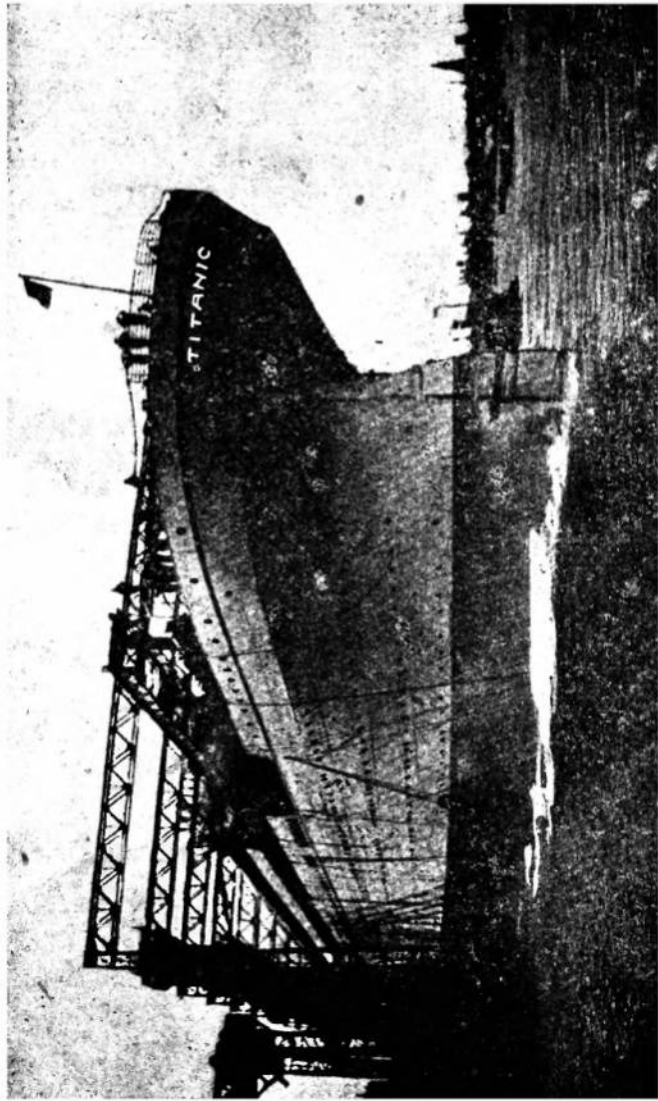
О терпеливій Єлені 20 "

Найновіше чудо в Ченстохові о мордерстві ксьондза 15 "

Канадійські оповідання 15 "

Істория о гарній Магелоні 25 "

Коротка Істория церкви 25 "

Корабель-велит „Тітанік“, що в своїй першій подорожі згинув від ледяних криг.

КОНЕЦЬ „ТІТАНІКА”

Правдивий, зворушаючий опис найбільшої морської катастрофи, про те, як більше як тисяч п'ять сот людей в ній згинуло і як другі ратували ся.

З 7. ілюстраціями.

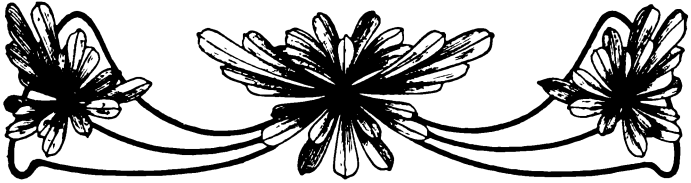
Зладив

І. В.

ВІННІПЕГ (КАНАДА)
Ruthenian Book Store
850 Main Str. Winnipeg, Main.

З друкарні Я. Оренштайна (Кисілевський) в Коломиї.

СВЯТО В СИТЕМПТ'ОН*).

День 10. цвѣтня 1912 був в Ситемпт'он для многих свѣточним днем. Найбѣльший корабель свѣта „Титанік“ перший раз ішов в дорогу. Англійське товариство Віте Стар-Лінія, що належить до найбѣльших перевозових товариств свѣта, казало вибудувати той корабель, аби принайменче на короткий час, перевисшити такі самі товариства німецькі. Віте Стар-Лінія хотіла мати не лише найбѣльший на свѣті корабель, але він повинен був бути послѣдним словом виставности і технїки, а до того мав помочи томуж товариствови звести конкуренційну борбу з його соперницею Кунард-Лінією о „сину стяжку“, нагороду за найбѣльшу скорість, Кунард-Лінія мала іменно рекорд за їзду до Нью-Йорку в 5 днях, 11 годинах і 37 мінутах; той рекорд мав бути побитий, а іменно першою їздою гордого „Титаніка“.

Аби зрозуміти амбіцію Віте Стар-Лінії, треба знати, що тут ходило не лише о буденну конкурен-

*) Ситемпт'он, англійське автономне місто, столиця графства Гамшір, є визначним містом морської торгівлі, при чім є одним з найстарших англійських міст, бо існує від VII. в. по Хр.

цію, тут ішло о горячу борбу, в якій грали ролю грубі мільйони і всесвітна слава. А що Віте Стар-Лінія в двох других німецьких товариствах і Кунард-Лінії мала поважних конкурентів, може показати слідуєча табличка перевезених в 1910 р. тими товариствами людей :

Назва товариства перевозового.	З півн. Європи			З серед. моря		
	I. кл.	II. кл.	Покл.	I. кл.	II. кл.	Покл.
Гамбург-Америка Лінія	12490	24603	97531	1140	1770	16492
Півн.-нім. Льюйд	16284	23289	78995	3542	6192	32522
Кунард-Лінія	16656	17938	42443	915	3369	40869
Віте Стар-Лінія	14862	11983	39358	803	1563	11219

Тож можемо собі представити, що перший виїзд „Тітаніка“ для підприємства, що його будувало для Віте Стар-Лінії і для міста Ситемптон головно, відки походила служба корабельна, де майже кожда родина мала свого рідного або знакового на кораблі, був днем сьвяточним. А корабель сам був незвичайним витвором людської праці, з чого весь сьвіт культурний гордим міг бути. Се була плаваюча, з непонятою впрост виставністю, гостинниця. Число пасажирів враз з залогою довго держано в тайні, бо дирекція Віте Стар-Лінії в своїм інтересі обнижувала то число можливо найбільше, аби в той спосіб й обнизити величину нещастя. Але 2300 до 2400 людей було в кождім разі на покладі,

як гордий корабель пускав ся в першу, що і послідною мала бути — дорогу.

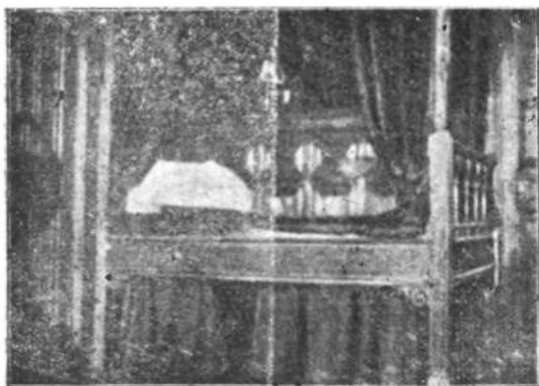
„Тітанік“ перевисшав братний корабель „Олімпік“, що до того часу найбільшим був кораблем сьвіта, головно на виставности о много. Він був в повнім значіню слова плаваючим люксовим готелем, земським раєм для американських міліонерів, котрі і ту нагоду, першої їзди чудового корабля використали, аби з їх зимового перебуту в Пари-

жі або на Рівієрі нем до дому з того боку океану повернути. Нечувані збитки очікували їх на кораблях. В однім з десяти, разом понад 20 метрів високим, один понад одним збудованих, покладах, мали вони цілу галерію склепів, в котрих справні „князівни долярія“ продавали ювілерські і тим подібні дорогоцінності; мали на кораблях велику салю до танців, театр, тор до їзди кулочками, басен до плавання з водою, котрої температуру можна було після волі змінити; для дітний їдучих пасажирів була навіть осібна салю для діточих забав. Найбільшою

точкою виставности корабля одначе був город на горішнім покладі, засаджений ріжкими, тропічними рослинами, буйними цвѣтами і деревами до прикрас. Город вправді не був ще цілковито уряджений, але то дасть ся виправдати вчасною порою року.

Цілі поверхи були уряджені для міліонерів, що находили ся в послибній подорожи. Реставрації, каварні і елегантно' умебльовані салі для принять були розсіяні по гад покладом. Підчас виїзду „Тітаніка“ сотки людий вправляло в гімнастичній салі. На покладі їздили женщины верхом на верблюдах, а на другій стороні уживали колеса до

їзди, підчас коли на площі для забав в тенніс (забава пилкою) відбували ся горячі гри в заклад. Много пасажирів вдоволяло ся огляданем кольосальних машини. Корабель був асекурований на 20 міліонів, але в дійсности коштував далеко більше.

Корабель мав також найновійший телеграф без дроту, т. зв. апарат Марконього. Він ділає

теоретично на 300 морських миль, в практиці однак можна ним подавати телеграфічні вісти на 500 миль і то в день, бо в ночі сягає він два рази стільки.

„Тітанік“ мав довжини 290 метрів а ширини 30 метрів. Отже перевисшав тим способом велитів-кораблї „Мавретанія“ і „Люзітанія“ Кунард-Лінії, що ще в 1911 р. були Голїятами моря. „Тітанік“ міг при повнім обсадженю перевезти через море 3150 людей. 750 пасажирів 1., 500 2., а 1100 3. класи, а до того залози 800 людей. Кошта подорожи на „Тітаніку„ були між 17400 а 155 марок. Послїдна ціна була належитостию за їзду 3-тою класою, перша для властителя власних убїкацій, що складали ся з двох кімнат до спаня з гардеробами, кімнати мешкальної, двох сальонів, купелї, кімнати для слуг і власного покладу для проходів. При величезних розмірах і безпримірній виставности з якою „Тітанік“ був вибудуваний, були й кошта удержаня його в русї, на вуглє, запаси живности і т. п. незвичайно високі. Не бракувало фахових людей, котрі були думки, що той великан-корабель при таких кольосальних видатках на жаден спосіб не буде оплачувати ся. Тому й дивили ся на „Тітанік“ і на його старий братний корабель „Олімпік“ наче як на символ здібности англїйського корабельного промислу і здавна здобути старанної переваги англїйського мореплавства над німецькими поспішними кораблями. Підчас короткої дороги „Тітаніка“ з Ситемптон до Нью-Йорку, або назад, мав він що-до живности з'ужити: 75.000 фунтів мяса, 33.000 сьвіжих яєць, 25.000 фунтів дробу, 40 тон*) картофлі, 7.000 літрів молока,

*) Тонна виносить 1000 кг.

5 тон цукру, 1000 тон чаю 250 барил муки, 10.000 фунтів ярин, 12.000 фляшок мінеральних вод, 15.000 фл. пива, 1.000 фл. вина. А посуда до їзди, забрана на корабель склала ся з 25.000 штук порцеляни, 7.000 шклянок, 25.000 штук срібних ножів ложок і вилок і 21.000 тарілок і подібного начиня. Аби удержати в русі то плззюче місто, працювало коло печі і кітла постійно 300 людей, а було 20 величезних кітлів і печий. З оправданого гордооту могли в Англії надїяти ся, що „Тітанік“ буде гордувати ся принайменче рік, як найбільший корабель сьвіта. Потому він мусівби був здаєть ся уступити славу новому, в будові ще находячому ся німецькому кораблеви „Імператорови“, що його власне буде „Гамбург-Америка-Лінія“, а який правдоподібно в цьвітни або маю 1913 р. буде здібний до дороги. Що до величини, „Імператор“ буде перевишати „Тітаніка“, бо коли „Тітанік“ своїм об'ємом витискав 46.328 тон води, то „Імператор“ — о скільки до тепер звісно з плянів, — має витискати кругло 50.000 тон води.

Поданий нами опис „Тітаніка“ робить зрозумілою ту гордість, яку відчував весь Ситемптон, як великан корабель опускав якір, в свою першу подорож на море. Але вже при виїзді з пристані лучив ся особливий випадок. „Тітанік“ з такою силою тягнув за собою воду, що сїм запор припнятого недалеко на якорі корабля „Ню-Йорк“ зломало ся, а його самого погнала вода в сторону „Тітаніка“. Вез сумніву було би прийшло до нещасливого з'удареня, як би не скоро поміч помічних кораблів. Забобонні люди вважали той випадок за нещасливий знак. Цікавим е і то, що населене Ситемптон, відносило ся до „Тітаніка“ з я-

кимсь келсним, забобонним недовірем. Памятний страйк корабельних робітників в Англії 1911 року спровадив в їх ряди велику нужду, і тому вони муіли брати ся до якого будь зарібку. Але мимо того багато з них воліло дальше голодувати, чим працювати на „Тітаніку“. Коли їх питали про причину того, робітники здвигали лише раменами. Один з теплярів два рази ішов на поклад корабля і два рази вертав ся до дому: не хотів з ним їхати, бо чув страх до нього. Але жінка і діти голодували, пішов він третій раз на корабель і остав ся. Тепер вже не верне до дому, а жінка і діти подвійно будуть голодувати...

Дня 10 цвѣтня 1912 р. в середу, виїхав „Тітанік“ з благословеньствами всіх тих, котрих доля в який будь спосіб була звязана з долею „Тітаніка“. За п'ять до шість днів мав він стати в Нью-Йорку. Кождий думав, що так буде, і тому ніхто не дбав за вісти з „Тітаніка“. Але судьба хотіла инакше. В вечірних часописях з 15. і ранішних з 16 цвѣтня читало ся слідуючі телеграми: Кап Рес 15 цвѣтня (Тел.) Корабель Віте Стар-Лінії „Тітанік“ здибав ся в неділю вечером з ледяною горою і телеграфував о поміч. Пів години по зіткненню почав корабель тонути. Пасажирів женщин забрано на ратункові лодки. Кораблі „Олімпік“ і „Віржінія“, відповіли на бездротні телеграми „Тітаніка“, що вони сейчас зможуть прийти в поміч.

Та вість, котра скорше прийшла до дирекції Віте Стар-Лінії, чим ми еї читали в часописях, викликала величезну тревогу між членами дирекції товариства, з котрих один находив ся на кораблі. А донесеня часописий принесли перестрах і розпуку всім тим, що мали на кораблі когось з своїх

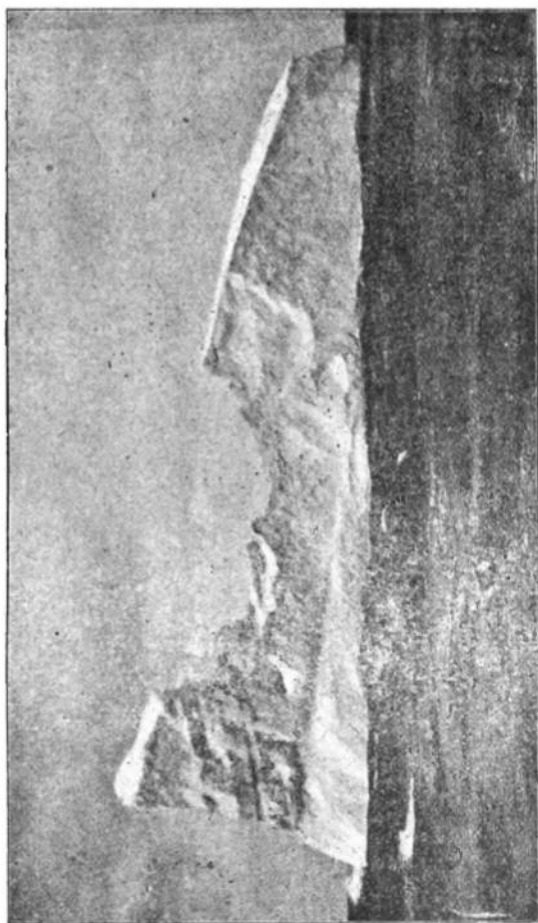
любих та рідних. Передовсім Ситемптон весь зворушив ся. Чи то можливе! Чи може такий чудотвір новітньої техніки улячи так скоро знищеною? Що властиво стало ся? Довго не було відповіді на се питане. Поволи виринала відповідь, поки вона в ночі з 18 на 19 цвітня, в Нью-Йорку, в цілій своїй страшній наготі не відкрила ся.

Катастрофа.

На найбільше оживленій дорозі всесвітних зносин, на дорозі корабельної їзди межи Европою а Нью-Йорком, мають кораблі за безпеку не лише бурю і мраки, але головно ледяні гори, котрі їм дуже часто можуть грозити. Найбільші ледяні гори дають ся подибати на більше їздених водах на полудне новофундляндських островів (місце катастрофи „Тітаніка“), де вони, особливо в маю, дуже численно виступають. Такої безпеки, стрінути ся з ледяними горами, або ледяними полями бути замкненим, зовсім не можна легковажити, особливо, що в таких ледяних околицях панує дуже густа мрака. Ледяні гори завдячують свою появу не морю, але опадам в північних краях. Вони суть частями полярних ледівців, о дуже великій часто протягlosti. Чим більшу силу має такий ледівець, тим дальше втискає ся він на область моря, і може так протягнути ся в море на многі кільометри. Як величезними являють ся часто ті ледівці виходить з того, що після права специфічного тя-

гару леду, часть находяча ся під водою має, що найменче, пять разів більшу силу як верхна. Буває

і так, що великі ледяні гори осідають на мілинах а такі прим. новофундлярдські острови завдячують свій початок осадам топніючих ледівців. В пос-

лідних роках завважено цілий ряд ледяних гір, котрих висота виносила 1000 до 1500 стіп понад поверхнею моря. Давнійше донесеня про такі величезні ледяні маси вважали за пересаджені, однак докладні поміри потвердили цілковито такі означеня. Але не лише висота ледяних гір має такі великі розміри, але і що-до їх об'єму вони рідко лишають^{ся} по заду цілком поважних островів. Перед кількома роками натрапило кілька кораблів, що везли емігрантів до Австралії на дорозі недалеко „рога доброї надії“ на величезну ледяну масу. Вона мала форму латинської букви „J“ і була тому незвичайно небезпечною, бо кораблі в думці, що мають перед собою дві рівнобіжні ледяні маси, попали поміж обі часті. Довша сторона леду мала довготи 60, коротша 20 англійських миль.*) Між тими двома небезпечними ледівцями була обманлива, 40 миль ширини затока, а коли в той неначе сак дістав ся один з кораблів, пішов разом з людьми і залогою на дно моря, підчас коли другі кораблі з великим трудом змогли завернути і виплисти на отверте море.

Ледяні гори є часто в найріжноріднійший спосіб порозпукувані, з печерами і всякими дивними розпуклинами. Сонце відбиваючи ся о міліони сьвітло заломлюючих поверхний, видає чудові сьвітляні ефекти: у всіх красках веселки яснїе там острый обелїск, підчас коли глибока синява моря в такім місци прекрасно сьвітить. Тисячі птахів використовують часто такого плаваючого велита на спочинок, оживлюючи своїм криком то дивне явище природи.

*) Англійська миля рівнає ся нашим 1½ кльм.

Як на морю западе мрака, то моряк в таких небезпечних околицях є зданий цілковито на орієнтацію що до температури, бо топнїюча солодка вода з ледяних гір задержуючи ся на поверхні моря яко легша від морської, солоної води, і маючи нисшу температуру, зраджує близькість ледяних мас. Аби уникнути небезпеченьства, звикли мореплавці заатлантийських лїній до і з Америки на весну аж до літа змінити свою дорогу.

До сказаного ще треба додати важну увагу : Було сказано, що через обсервацію температури на поверхні моря можна пізнати близькість ледяних гір. Се можливе є лише тоді, як є тепло, так, що близькість ледяної маси спричинює незвичайно скорє обниженє температури не лише води, але і воздуха і його не лише за помочию термометра, але просто чутєм можна завважати. Але коли — відповідно до пори року — панує студїнь, а вода показує найнижшу температуру, яку лише може видержати, аби не замерзнути, що власне буває в зимі, тоді зміни температури не зраджують нічого, тоді треба ледяну гору бачити, аби єї оминути. А коли ще і панує мрака, тоді повинно ся порушати лише цілком поволи, коли не хоче ся поїхати на певну загибіль. На ту основну осторожність „Тіганік“ одначе не звертав увагу, але в найбільше неспечних околицях гнав з повною скоростию. Пізніше слідство виказало, що Американець Рієрсон, замешкалий в Філядельфії, кілька годин перед катастрофою, 14. цвітня по полудни, мав розмову з директором Віте Стар-Лїнії Др. Ісмайом, і зі згляду на те, що показували ся ледівці, сказав він, що тепер повинно ся їхати поволїйше. Ісмай одначе відповів: „Противно, ми поїдемо скорше,

як тепер“. А капітан в годині нещастя, в околиці де можна було обавляти ся зіткненя з ледяною горою, бавив ся з директором і другими визначній-

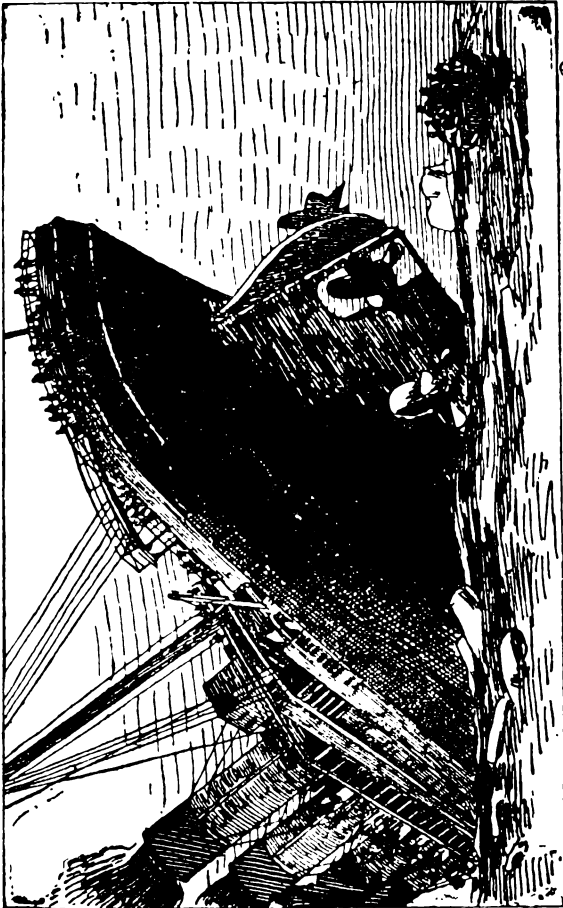

шими пасажирами. При веселім брязку шклянок наступила катастрофа.

Нечисленні — на нещасте — виратовані з „Тітаніка“ по їх прибуттю до Нью Йорку були переслухані перед слідчою комісією. Само зрозуміле, що заповідання наочних свідків катастрофи противорічать собі, бо при величезних розмірах корабля з його дев'ятьма покладами, кождий був при иншій сцені, і кождий що иншого бачив. Підчас коли одні заперечують, начеби взагалі запанувала яка небудь паніка, і твердять, що всьо відбуло ся в найбільшій порядку, другі оповідають про страшні сцени. Коротко зібравши, катастрофа відбула ся в слідуєчий спосіб: „Тітанік“ наїхав на ледяну гору, високу на 50 до 100 стіп. З'ударенє наступило не з переду корабля, лише корабель наїхав гору боком. В той спосіб зістав корабель впродовж цілого бока розбитий і середина долішного покладу стала отвором перед водою. В часі катастрофи гнав „Тітанік“ цілою силою пари. Пасажирів запевнювано, що з кораблем не устроєє ся їзди о здобутє нагороди. Мимо того заявляли пасажири, в противенстві до офіцирів, що корабель заєдно гнав з найбільшою скоростию. Того дня, по котрім в ночі наступила катастрофа, доки було ясно, не мало бути видко ніяких ледівців. В ночі воздух був чистий і було зв'язисто. Рефлектори не світили. Капітана Сміта не було тоді на своїм становищі, як наступило з'ударенє. Відвічальність мав тоді перший офіцир. 15. минут по зудареню зникла таємнича ледяна гора. Діра від удару була по стороні осадку керми в передній части корабля і творила величезний отвір. Пасажирам сказано було впрост, що кораблеви не грозить ніяке небезпеченьство, бо він має бути такий, що не потане. В наслідок того, й не було ніякої паніки.

З'ударенє наступило о 11. год. 15. минут, пізній-

ше покликано пасажирів на поклад і роздано ратункові пояси. 40. минут по з'удареню прийшов розказ, аби пасажери вскакували до ратункових лодок. Па-

сажирів, що поклали ся спати не збудив удар, їх збудило тяжке сопіне машин. Мушцини з між паса-

жирів першої і другої кляси зовсім не пробували ратувати ся. Вони остали, аби поділити долю з кораблем, і помагали жінщинам при вскакуваню до ратункових лодок. Инакше було з пасажирами низших кляс, бо ті хотіли силою здобути лодки. Застрілено пів тузіна Італіянців, аби охоронити жінщин в лодках. „Тітанік“ затонув 2 години 25 минут по з'удареню. Кілька минут, перед затоненем, експльодували парові кітли. Наперед затонула передна часть корабля, решта пірнула коміть головою в глублинь моря. Декілька уратованих мущин скочило з затопаючого корабля в море і в той спосіб уратувало ся. Ратункові лодки з жінщинами чекали о милю віддалені від „Тітаніка“, заки він піде на дно моря. Опісля приплили вони на місце нещастя і позабирали тих всіх мущин, що находили ся в воді. О 8. год. рано прибув на місце нещастя корабель „Карпатія“ і всіх уратованих забрав на свій поклад. Чотирох уратованих з розбитого корабля пасажирів вмерло в наслідок перебутих терпінь, заки „Карпатія“ прибула до Нью-Йорку, другі в страшний спосіб стратили мову. Ще інші зі страху зійшли з розуму, а многих з уратованих зараз по прибутю „Карпатії“ до Нью-Йорку мусіли віддати до шпиталів, або приватній лікарській опіці.

При величезній роли, яку відограла підчас загибелі „Тітаніка“ бездротна телеґрафія, треба тут дещо більше про те сказати. Передовсім показали ся в сім випадку розумні зарядження культурних держав. В р. 1906 відбув ся в Берліні, в виду поступаючого розвитку бездротної телеґрафії, міжнародний конгрес в ціли заключеня угоди для бездротного порозуміння на всесьвітнім морю. Тоді прийшло до т. зв. „радіо-телеґрафічної конвенції“, на підставі котрої, всі стації бездротного телеґрафу без згляду

на їх систему, на випадок потреби, мають з собою лучити ся. Скоро з одного, в бездротний телеграф заосмотреного корабля зазвенять три букви: „С. q. d.“ (англійські слова *Сome quick danger*) по нашому: „Приходи скоро, небезпеченьство!“ то на всіх станциях мусить остати всяка комунікация, аби могли принимати дальші вісти про небезпеченьство. Телеграфіст мусить сейчас дати знати капітанови корабля, що надійшли ті три зловіщі знаки, а капітан мусить сейчас поспішати з помочию туди, звідки його взивають. Най би він не пішов за зазивом, тоді очікує його обжаловане морського суду. Само собою розуміє ся, що ті три знаки є лише вступом, потім слідує передовсім імя корабля і евентуально подробиці про рід небезпеченьства.

Одна німецька часопись приносить такий образок з одної стації бездротного телеграфу з нагоди загибелі „Тітаніка“ : „На Кап Рес*) найбільше на схід віддаленім острівци Новофундляндії, сидить на стації бездротного телеграфу телеграфіст. Через вікно паде його вид на тихий, ночью повитий океан, на розбурхані клуби мраки. Глибока тишина панує в тім місци, з якого ведуть проводи до уставленого на дворі апарату, який з високої гори розсилає свої електричні філі далеко по суши і морю. Нараз, перериваючи нагло тишину місця, починає на столі тикати писальце Морсея**). Є то однородний, без ритму шелест, тикане, що повторяє ся стало, в рівних відступах. Телеграфіст став надслухувати. Прислухує ся дальше, нараз скочив, глянув на вузьку

*) На Кап Рес є стація бездротного телеграфу, котра переймає всі депеші і їх опісля де слід пересилає.

***) Складова часть бездротного телеграфу.

тасьму паперу, що на ній голка Морсейового апарату поробила точки і лінійки: без сумніву, його слух, привиклий слухати і розуміти значіне відступів тикання не обманув його; що апарат тут раз по раз подає, то зловіщі, умовлені знаки: C. q. d. Корабель в небезпеченьстві! А зараз надходить і дальший сигнал, з котрого телеграфіст вже знає, котрий корабель просить о поміч. Є то новий „Тітанік“, найкращий корабель Віте-Стар-Лінії, котрого в першій його подорожі з Ситемптон до Нью-Йорку стрінуло небезпеченьство. В тім самім моменті бачить телеграфіст в душі, як далеко на дворі, на океані, велит корабель, з тисячами людей, боре ся з філями. Ще він не знає, яке саме нещасте спіткало „Тітаніка“, але що раз нагальнійше працює апарат і за хвильку доносить, що ледяна гора принесла нещасте великому кораблеви. З незнаних далечінь зголошують ся другі кораблі, подають, що одержали сигнал небезпеченьства „Тітаніка“ і питають, де находить ся нещасний корабель, аби вони могли поспішити йому з помочию. В такій годині страшної відвічальности опановує телеграфіста зелізнний спокій і енергія. Зголошує ся бездротно корабель „Віржііян“; зараз з ним получує ся телеграфіст і подає йому, на котрім місци океану, означуючи докладно степені, мінути і секунди, находить ся „Тітанік“ і сейчас, по докладнім представленю стану річи дістає відворотну заяву, що „Віржініян“ цілою силою пари спішить „Тітанікови“ на поміч. Апарат працює без перестанку. На дворі в дротах апарату лоскотить і блискає. Телеграфіст старає ся досягнути другі кораблі, „Олімпік“, гордий братний корабель „Тітаніка“, „Балтик“, „Карпатію“ і „Карому“. Вже около 50 кораблів дістало страшну вість, що єї що-раз дальше роз-

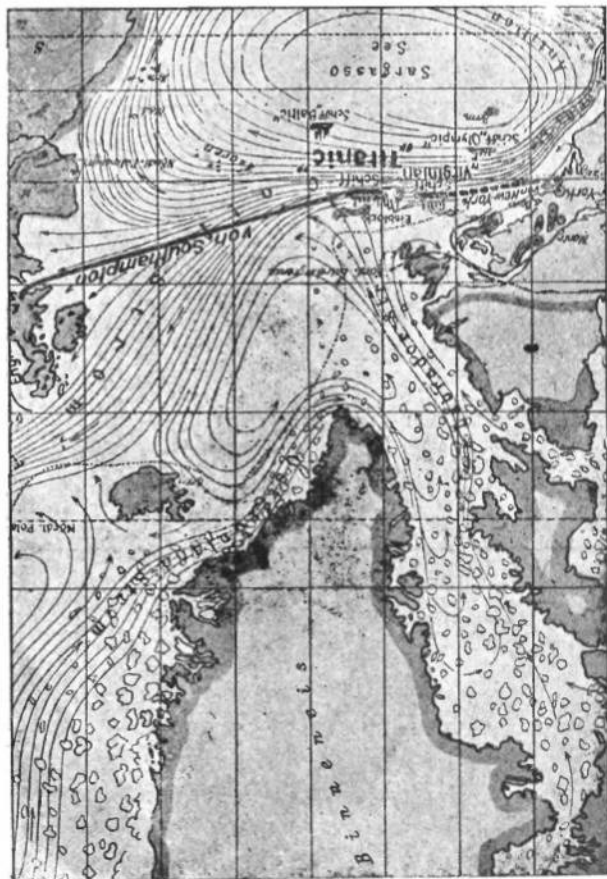
носясь філі воздуха. Ті з них, що находять ся близше місця нещастя, спішать через ніч і мраку до тої точки великого моря, де їх прибутя очікує з тугою, в страсі і розпуці більш двох тисяч людей...

Перше візване о поміч для „Тітаніка“ вислав перший урядних телеграфічний корабля Філіпс. Той хоробрий урядних в совісім сповнюваню обовязку найшов свою смерть. Як то всьо відбуло ся, подав докладно виратуваний другий телеграфіст Гарольд Бріде. Він оповідав: Я мав змінити першого урядника Філіпса о півночі. В неділю перед полуднем, завважали ми, шо телеграфічний апарат має певні недостачі. Ми працювали сім годин, заки вишукали бракуючу часть, котру ми коротко перед катастрофою направили. Коли-б ми випадково недостачу в апараті було відкрили пізнійше, то неможливими були би наші взиваня о поміч. По тім пішов я спати. Я збудив ся перед моім часом і чув, як Філіпс подав депешу на Кап Рес. Тому, шо я знав, як дуже він був змучений, я встав сейчас, і не убираючи ся сказав йому, шо я готовий переняти службу. Нараз, мимо того, шо ми не завважили нічого особливого, всадив до нас голову капітан і крикнув: „Малисьмо зударенє з ледяною горою, будьте готові давати сигнали небезпеченьства, але чекайте, доки я не заряджу“. По десятиох мінутах прийшов він знова. Міжтим чули ми ріжнородні крики, але нічо такого, шо вказувало би на небезпеченьство. „Кличте о поміч“ сказав капітан не вступаючи до кают. Ми вислали перший сигнал С Q И D і ще жартували на ту тему. Капітан вернув опять: „Пішліть S O S, сказав, і додав, шо ми серединою корабля вдарили о ледяну гору. Ми дальше таки жартували. Перший кора-

бель, який ми досягнули, був „Франкфурт“, котрому ми зателеграфували то, що нам власне подав капітан. Опісля получили ся ми з „Карпатією“, котрій ми мусіли вже донести, що починаємо тонути. Пять мінут пізнійше одержали ми відповідь, що „Карпатія“ жене цілою силою пари до нас. Аби дістати ся до нашого капітана, мусів я перейти покладом, на котрім повно було зворушених людей. — Коли я вернув, сказав мені Філіпс, аби я принайменче одягнув ся. Я цілком був забув, що я бігав в нічній білизні. Він телеграфував дальше. Я приніс також для нього загортку, яку я накинув йому на плечі, підчас коли він працював, бо було досить зимно. В коротких відступах посилав мене Філіпс до капітана з вістями, що надходили від „Карпатиї“. На дворі побачив я, що поспускано ратункові лодки, і що вони заповнені головно жінщинами і дітьми. Філіпс завважав з острахом, що апарат що раз слабше працював. Капітан явив ся з повідомленєм, що в машиніві убікації вдерла ся вода і що машини ледви будуть дальше працювати. Се подали ми ще „Карпатиї“. Я поспішив на двір і побачив воду на висоті першого покладу. Ніколи не забуду послідних п'ятьнайцять мінут, підчас котрих Філіпс спокійно робив свою роботу, коли докоола нього панувала впрост паніка. Скоро взяв я на себе ратунковий пояс, сильні чоботи і теплу блюзу. Цілий час бачив я, як Філіпс стоячи працював при апараті. Він досягнув навіть „Олімпік“ і повідомив його, що ми тонемо. Я подав йому ратунковий пояс, на що він сказав мені подивити ся, чи ратункові лодки вже відійшли. Одна лодка ще лишила ся. Дванайцять мущин процювало коло неї, аби єї спустити. На одну хвилинку подумав я, як

було би добре, разом з ними відплисти — потім подав я мущинам руку і більше їх не бачив. Нараз крикнув капітан: „Ви сповнили свій обов'язок, більше нічого не можна зробити. Тепер час, аби кождий подумав за себе. Я звільняю вас від ваших обов'язків“. Філіпса не можна було відтягнути від апарату, мимо того, що вода садилася вже в наші убікації, підчас чого я в задній каюті Філіпса забирав гроші. Втім побачив я, як один мущина кинувши ся на другого, виривав йому ратунковий пояс. З долини надходили звуки музики, що грала благальною пісню. Нараз вибіг Філіпс на двір — я не бачив його більше. Я вибіг на двір, на місце де стояла лодка, і на велике моє здивоване побачив, що вона ще не відпнята. Стараня тих людей були безуспішними, а я думаю, що між ними не було ні одного моряка. Я старав ся їм помочи, аж тут налетіла понад поклад величезна філя і лодку перевернула. Я власне держав керми і був вже в середині лодки, коли нараз я найшов ся під нею. Я здержав віддих і старав ся увільнити ся. Як воно стало ся, не пригадую собі, аж я знова міг віддихати. Сотки мущин плавало в ратункових поясах доколя мене. Моя перша думка була, відплисти від корабля, що сам представляв чудовий образ. З коминів виходив дим і полумінь, певно як наслідок експльо́зії, котрої одначе не було чути. Потім виходили цілі потоки іскор. Корабель тонує, а тонує він цілком так як качка поринає в воду коміть головою, притім чути було як грала музика, що вся, без виїмку пішла у воду. Я почав зі всіх сил плавати, і був яких сто п'ятьдесят стіп віддалений, як „Тітанік“ почав поволи поринати. По якимсь часі чую, що і я тону. Було прикро зимно. На пів в сні бачу я, як виринає якась лодка, до

котрої я підплив, зловив якусь руку, мене втягну-
ли до середини — то була лодка, подібна до тої,
з котрої я перед тим випав. Я впав в якийсь кут.
Хтось сидів на моїх ногах, але я нічого не чув.

Ситуаційний план морських доріг і назначене на нім місце,
де наступила загибель "Тітаніка".

Вид тонучих доокола нас муштин був страшний.
В тім починає і наша лодка поринати. Я почув знова

воду понад собою, а потім когось з боку, що наступив на мене. Потім побачив я світло, я знав, що се надходить „Карпатія“, ратунковий корабель. Вона позабирала нас всіх одного по другім. Один, що лежав в куті, був мертвий. Коли я скакав почерез нього, пізнав я Філіпса, що вмер з вичерпаня і зимна. Моя розтолочена нога боліла мене страшенно, мимо то видрапав ся я по драбині, мене зловили сильні руки, покріпили і занесли до корабельного шпиталю. Там лежав я, доки мене не взято до помочи хорому товаришови „Карпатії“ і я вже не опускав місця при апараті. Апарати вже більше не були в спочинку, і я не бачив ні одного пасажира.

Телеграфіст з Кап Рес — про котрого у нас вже була мова — подав образки слідуючих по собі окликів о поміч „Тітаніка“, що їх переняло повірх 50 кораблів: Чую з „Тітаніка“ сигнали небезпеченства, на них відповіло певне число кораблів, між ними „Карпатія“, „Балтик“, „Карама“ і „Олімпік“. „Тітанік“ доносить: Передня часть корабля хитає ся. Я получив ся з кораблем „Віржініян“ і доніс йому, що „Тітанік“ нагло потребує помочи, при чім я подав докладні відомости про положене корабля і прочі обставини. „Віржініян“ відповідає, що сей час пливе в сторону нещастя. „Тітанік“ доніс „Олімпікови“, що женщин уміщено в ратункових лодках і взиває його мати на поготівлю також ратункові лодки. — Тітанік далі, без перестанку давав сигнали і доносив про своє положене. Телеграфіст на покладі „Тітаніка“ показав незвичайну холоднокровність і велику справність при телеграфованю. Мимо того, що він добре знав безвихідне положене корабля, то однак до послідного моменту не опускав корабля. Отсі нариси, які були поширені пресою ці-

лого світа, разом з тим, що про Філіпса сказав другий телеграфіст Бріде, становлять величний пам'ятник для помершого так героїською смертю вірного своїм обов'язкам телеграфіста. Він раз по раз висилав сигнали, так, що ціла околиця корабля була ними заповнена. На всі сторони телеграфував він слова: „Спішіть“, спішіть! Помочи, помочи! Послідну його депешу одержав „Віржініян“ 17 минут по 12 год.

Як 17 цвітня рано отворено в Нью-Йорку бюра Віте Стар-Лінії, то їх облягли товпи народу, плачучи голосно. Уставлено поліційних урядників. Вони стояли зворушені і не знали що казати людям, що глотили ся і були в розпуці. І бідні і богаті звертали до урядників свої наріканя і запити, на котрі урядники відповідали спокійно, о скільки се могли. Одна пані, Беняміна Гуггенгайм, як довідала ся, що імени єї мужа нема між уратованими, дістала істеричного нападу. Вона давала весь свій міліонний маєток, аби тільки який корабель поїхав на місце випадку. Мусіли нещасну забрати. Один поліційний урядник сам хотів довідати ся про свою власну жінку, коли одній жінчині що стояла коло нього було сказано, що не мають ніяких вістий про єї чоловіка. Пані та стратила притомність і впала урядникови поліційному в рамена. Її непритомну мусіли рівнож забрати. Такі сцени повторяли ся без перестанку.

Віте Стар-Лінії мусіло ся зробити закид, що вона два дні укривала перед публікою правду про дійсний розмір нещастя. Хотяй вона сейчас мала відомість про загибель „Титаніка“, то однак пускала неправдиві вісти, що його притягнуто до Галіфаксу. Коли ясним було, що цілий корабель зни-

щений, то товариство замовчало, що лише „Карпатія“ має на своїм покладі уратованих, а старалося в той спосіб успокоїти публику, що подавала, наче б то і другі кораблі, що поспішили на поміч мають на своїх покладах уратованих. Але що всі ті кораблі мали бездротні апарати телеграфічні, то правда сейчас вийшла на верх, що лише одна „Карпатія“ має на своїм покладі уратованих. Вона находила ся в дорозі до Нью-Йорку, і там мала прибути в четвер, 18. цвітня, по полудни. Карпатія мала мати на своїм покладі 868 уратованих; і то показало ся неправдивим, бо вона мала лише 705 уратованих. Всі донесеня згідно стверджують, що ні-один з кораблів, які дістали бездротне віззавізанє о поміч „Тітаніка“, не прибув на час. Найскорше прибула „Карпатія“ і найшла ратункові лодки з виратуваними людьми, які були розсіянні на 21 миль довгім ледянім поли. В виду сильного попуканя леду, змогла „Карпатія“ доперва по годинах зібрати виратуваних. Цілими годинами, серед найбільшої студени і бурі кидано лодками на всі сторони, поки не явила ся „Карпатія“.

Як вже було сказано, для здобуття рекорду, для того, аби пару годин або навіть мінут, прибути на місце скорше, для конкуренції, занедбано в небезпечних ледяних околицях всякі средства осторожности. Але не лише то, але також і брак ратункових лодок робить Віте Стар-Лінію відвiчальною за знищенє тільки людських існовань. Перші вісти стверджують, що знайдено всі лодки, що й було можливим. Опісля подавано число лодок на 16. Ніяке донесенє не говорить про те, аби котра небудь лодка пропала. Число лодок було відоме очевидно залозі, то є, провідникам ратунко-

вих лодок. Виратувано 705 людей, то значить, на одну лодку 44 осіб, число, котре звучить цілком правдоподібно. Коби отже лише для 700 осіб були ратункові лодки, то прочих 1800 осіб вже з гори призначено на смерть. Се являє ся тяжким обжалованем проти підприємства до котрого „Тітанік“ належав, і котре його заосмотрювало в потрібні річи. Послухаймо, що в сій справі кажуть льондонські часописи :

Показує ся, що велит-корабель мав лише 14 більших, а 2 менші ратункові лодки, які в тяжкій біді могли помістити около 800 людей. Колиб корабель мав в троє тільки ратункових лодок, то з певностию уратовано би всіх людей. Ті одначе впрост не віроятні обставини не є противзаконними, але цілковито в згоді з приписами англійських властей. Торговельний уряд, якому підлягає мореплавство, приписує, що кораблі понад 10.000 тон об'єму, мусять мати 16 ратункових лодок. „Тітанік“ мав 46.000 тон об'єму але після закона мав мати лише 16 ратункових лодок. Сей обурюючий злий стан річи, є в першій мірі відвічальним за небувалу доси страту в людських істнованях. „Олімпік“, „Мавретанія“, „Люзітанія“ і другі англійські великі кораблі мають також не більше 16-тьох лодок, а нехай би їх спіткало небезпеченство, то вони певно зазнали би долі, подібної як „Тітанік“. Англійський парламент повинен посвятити свою увагу тій справі.

Англійські кораблі пускають ся отже в дорогу з запасами ратунковими, які вистарчають лише для одної третини пасажирів. І таким кораблям каже ще жадоба віднесеня рекорду гнати цілою силою пари через ледяні поля коло новофундланд-

ських островів. — Инакше стоїть справа з німецькими кораблями. У них більша дрібничковість і сумлінність. В одній книжочці п. з. „Їзда океаном і служба безпеченьства на кораблі“, стоїть написано:

Коло Новофундландії находять ся ледяні гори, котрі зі східної части Новофундландії посувають ся на полудне, де стоять в стані спокою і осягають при тім велику ширину і довжину, яка по роках стає що раз більшою. Від січня до червня заходить границя леду. В середині червня уступає вона знова. Тоді веде найблизша дорога з Європи до Америки близько коло Кап Рес, отже впрост попри новофундландські острови. В часі, коли ледівців є мало, отже від половини серпня до половини січня, дозволена є дорога, що веде на полудневий схід від Кап Рес 95 морських миль попри Новофундландию; в часах богатих о ледівці; треба їхати 42 степені на північ від островів. Тому, що ледяні гори мають всякі заломы, то треба завсїгди їхати осторожно. Тоді треба уважно стежити за вказівками термометру, відповідно до того змінити дорогу, а всякі вісти про положенє ледівців передавати сигналами другим кораблям і оголошувати в спеціальних картах північно-атлантийського океану. Дотично прирядів безпеченьства читаємо в тій книжочці:

Число ратункових лодок і їх уміщенє є приписане законом про еміграцію для морських товариств. Кораблі для атлантийської їзди мусять мати принайменче слїдуюче число ратункових лодок: Корабель з 300 тон обєму 4 лодки, 10.000 тон 12 лодок, 18.000 тон 16 лодок і т. д. Отже після німецьких приписів повинен „Тітанік“ був мати 44 ратункових лодок. А що більша лодка містить 60

людей, отже $60 \times 40 = 2640$ осіб, і тим самим ціле число пасажирів могло би було найти ратунок на лодках. При кораблях, у котрих — після повисших приписів — приписані лодки не вистарчають, му- сить бути ще й відповідне число „помічних ло- док“, або других ратункових уряджень.

Німецькі отже кораблі зовсім! инакше дбають о безпеченьство своїх пасажирів. Загибель „Тітані- ка“ разом зі смертю більше як 1600 людей, кот- ра є найбільшою катастрофою морської плавби, яку історія запам'ятала, повинна бути також гріз- ною осторогою, або дійти причин її і на будуче зробити неможливим таке велике нещастє. Ката- строфа „Чімбрії“ дала привід в Німеччині до пороб- леня всяких приписів для небезпеченьства їзди ко- раблями, особливо до того, аби в годині небезпе- ченьства стояли пасажирам до розпорядимости ра- тункові приряди о скілько лише то можливим є в людській руці.

Як доносили англійські часописи, мав „Тітанік“ наладованих товарів величезної вартости. Було на нїм 50.000 мішків кави, і майже стільки саме чаю. Діямантів і дорогих камінїв було на кораблі вар- тости понад 100 мільонів марок. Одна американська пасажирка, як всїла на корабель, то передала в пе- рехованє скринку з дорогоцінностями вартости біль- ше як 3 мільони марок.

Многі часописи доносили, що на „Тітаніку“ згинув також і славний „синий діямант“, що мав там находити ся. Той таємничий діямант, що при- носив нещастє кождому, хто його посїдав, стояв вартости понад півтора мільона марок. До нього є привязана трагічна історія. Він належав первісно до одного турецького султана, котрого скинули

з престоло. Опісля став він власністю одного Іспанця, Габіба, котрий утопив ся. Пізніше купила його королева Марія Антоніна, котру стято на гільотині. Після того дійшов він до рук князя Лямбаля, котрого замордувала товпа народу. Один ювілер в Амстердамі, котрий пізніше набув той діамант, поповнив самовбійство, через незгоду в супружестві. Посліднім властителем його був американець, Макс Лян з Вашингтону, котрий купив той діамант в січни.

Одна англійська часопись подає опис американських мільонерів, котрі мали находити ся на покладі „Тітаніка“. Між ними находив ся Й. Я. Астор, котрий мав маєтку на 250 мільонів долярів, І. Страус — 50 мільонів, банкир Віднер — 50 мільонів, Б. Гугингам — 95 мільонів, оберст В. Реблінг 25 мільонів, Тайнер — 10 мільонів долярів. Крім того находило ся на кораблі багато „менших“ мільонерів, котрих маєток виносив „лише“ 4—6 мільонів долярів. Взагалі вартість маєтків, находящихся ся на „Тітаніку“ мільонерів, перевищає 600 мільонів долярів.

Загальна страта по катастрофі „Тітаніка“ виносить слідуєчі суми:

Кошта будови і урядження 32,000.000 марок, запаси живности і т. и. 3,500.000, здепоновані на „Тітаніку“ дорогіцінності і капітали 6,000.000, депозит одної особи 2,000.000, готівка до розпорядимости 500.000. — В ладунках: кольоніяльні товари 2,500.000, другі товари 7,000.000, голляндські діаманти 90,000.000, отаксована вартість пасажирської власности 40,000.000, вартість обезпеченя пасажирів першої кляси 450,000.000, другої кляси 40,000.000. отаксовані страти почтові 10,000.000, ріжні инше

страги (кругло) 16,500.000— разом отже 700 мільонів марок окрім людського життя коштувала жадоба здобути рекорду „Тітаніка“, що скінчила ся його загибелею.

Прибуте уратованих до Нью-Йорку.

Цілий культурний сьвіт стояв під вражінем зворушення, що росло що години, як показало ся, що величина нещастя е правдою, і як кожда вістка приносила такі подробиці, що казали надіяти ся ще більше прикрих несподіванок. Кожда депеша приносила инше число погибших, а хитало ся воно між 1200 а 2000, але навіть то менше число, було найбільшим нещастем, яке коли небудь лучило ся на сьвітї. Стало щораз яснійшим, що Віте Стар-Лінїя не подбала як слід про безпеченьство своїх пасажирів, і всюди підносили ся голоси, які жадали строного в тім напрямі слідства. В американськїм сенатї без всякої дискусїї повзято ухвалу, яка вимагала специяльної для того випадку слідчої комісії. Сейчас іменовано слідчу комісію і вона безпроволочно почала свою діяльність. Вона поїхала на скорім пароходї напроти „Карпатї“, бо хотїла розпочати слідство ще на покладї „Карпатї“, заки корабель прибуде до Нью-Йорку.

Дня 18. цьвітня пізно вечером очікувано прибутя „Карпатї“ до Нью-Йорку. Ще не було точно усталено, кілько властиво осіб уратовано. Одну часть

лісти уратованих подала „Карпатія“ бездротним телеграфом впрост до Нью-Йорку, і о скільки оголошені назвиска принесли многим родинам радісну вістку, то о стільки в більшу розпуку попадали ті, котрі надармо шукали в оголошених лістах уратованих своїх любих, і котрі наповнені боязливим сумнівом, очікували послідної вістки з думкою-надією, може ліста не зовсім повна, може улюблена особа все таки находить ся на „Карпатії“, — але — але як ні? Який болючий сумнів! Які безсонні ночі, повні боязливої журби! Де тепер находить ся „Карпатія“? О, коби я був пташком і мав два крила, я полетів би там геть до тебе!... — думав кождий з отих нещасних людий.

Прискоренє їзди „Карпатії“, що ще в четвер (18) вечером о 7. год. минула пристань Санді Гок, зробило неможливим дістати ся слідчій комісії в пристани на поклад корабля. В Нью-Йорку очікувало 10.000 людий в напруженій мовчанці прибутя корабля. Німецька часопись „Берлінер Таблят“ принесла в своїм вечірнім виданю з 19. цвітня телеграфічне донесене свого ню-йорського кореспондента про приїзд Карпатії, де пише так: О годині $1\frac{1}{2}9$ вечером на східно-американський час ($1\frac{1}{2}3$ час берлінський) заалармовано Нью-Йорк вісткою, що за пів години прибуде „Карпатія“. Околицю пристані замкнув сильний кордон поліції, до котрої пускали лише за осібними легітимаціями. Вздовж улиці, що провадить до пристані, їхали довгі ряди один по другім ратункові вози міських шпиталів, як і сотки автомобілів. Первісну думку, замкнення пристані змінено, позволено своякам і заступникам преси ввійти до пристані. Минає пів години, дають сигнали, що корабель надходить. Міжтим являє ся

група лікарів, ратункові вози, і роблять приготування до перевезення хорих. В середині пристані уставлено великий рухомий міст, котрим виратовані мають опускати корабель. Для першої і другої класи зарезеровано осібні відділи і заосмотрено їх в великі написи, аби улєкшити вишуканє шуканих осіб, котрим поручено, задержати ся коло таблиці з своїми початковими буквами. Тії зарядженя не дали ся одначе в практиці перепровадити, бо з корабля всі класи повиходили разом, навіть з покладу, і кождий, як тільки почув під ногами землю, то чим скорше куди-небудь утікав. Через те вишукуванє бракуючих було утрудненим. Загально однак, панував взірцевий порядок. Від спущеного моста провадив подвійний шпалір поліційних агєнтів.

Около $\frac{1}{2}$ 10 показав ся вершок вїзджаючого корабля, пару мінут пізнїйше зводять високо в гору рухомий міст. Міжтим богато фотографів повилазило на повідповідні місця, ясніють то ту, то там короткі ясні сьвітла, знак, що мимо заборони роблять фотографічні знимки.

На основі ріжних легїтимаций, як також поліційної карти, обходжу (так оповїдає кореспондент) всі замкнені лїнії і доходжу до місця, де пасажери мусять опускати корабель. В супроводі поліції, являють ся виратовані, ведені в шпалїрі свояками, котрим доступ до пристані був дозволений. Перші, що вийшли з корабля, були два молоді хлопці, цілком вдоволені, потім мішано женщины, мущини, перші по части в вечірних, по части в нічних одягах. З початку панує на пристани глибока тишина, потім скоро перериває ту тишину голосний плач і крик витаючих ся свояків і знакомих. Міжтим поодиноких ранених, або хорих, переносять послуга-

чі або на руках, або на приготованих ношах. Потім знова надходять цілком веселі молоді люди, поодинокі гарні дівчата, старанно учесані. Дістати яку небудь інформацію з корабля є неможливо, всьо галасує одно наперед другого. В кождім разі чутки про многих померших на кораблі є пересаджені.

Образ людських терпінь сильно ослабив ся через те, що багато первісних пасажирів „Карпатії“ опускало корабель враз з виратуваними так, що явища веселости і вдоволення, помішали ся з явищами горя і перестрашу, Знова виходять одні жінщини в балихвних строях, другі з ледво поприпинаним волосєм в нічнім одію, мущини в подертих сорочках з накиненими на плечі хустками. Одних жінок ловлять їх чоловіки в свої обійми і серед поцілуїв відводять, старші дами на лиці котрих видно сліди перебутих терпінь, кричать голосно плачучи, коли витають ся з соїми знакомими. Показують ся молоді Американки, котрі, як пізнати цілком здорові, і прилюдно удають зовсім спокійних. Якийсь старший пан опирає ся на рамена двох поводиторів, бо зовсім відморозив ноги. При таблицях з початковими буквами пасажирів відбувають ся трюаюті сцени пізнання. По більший части не в силі ті люди звязло промовити реченя.

В протягу пятьох мінут розмовляв я з двома виратуваними особами. Одна з них казала, що висідане з „Тітаніка“ на ратункові лодки відбувало ся цілком спокійно, а ті що остали, не предвиджуючи ніякого небезпеченьства, зовсім не зраджували перестрашу. Друга знова оповідала, що офіцири револьверами задержували тих мущин, що хотіли

силою дістати ся до ратункових лодок. Ряд виходячих з „Карпатії“ тягне ся майже без кінця.

Особливо пожалуваня гідними є пасажирі з покладу, на котрих ніхто не чекав, і які не знають, що самі мають робити. Ними заняли ся горячо заступники міста і добродійних товариств. Всі запевнюють, що на „Карпатії“ дбали про них як найкраще, і що пасажирі „Карпатії“ робили всьо можливе, аби злагодити терпіня виратуваних. Про долю тяжко ранених, не можна тепер ще нічо сказати, бо зворушенє росте з минути на минуту. Спазматичні крики тепер стають більшими, бо тепер виратовані виходять в більших масах як передтим.

Один пасажир Вашингтон Доже каже: „Поодинокі пасажирі з такою встеклостію бороли ся о приступ до ратункових лодок, що їх офіцери позастрілювали, а їх тіла попадали в море. Жінка міліонера Стравса не хотіла опустити свого мужа. Після моєї думки, виратуваних було 780, чотирох вмерло на лодках, двох на „Карпатії“. Пані Астор (жінка теж міліонера) є тяжко хора, вона находиться в стані благословеннім і ще нічого не знає про смерть свого мужа“.

Один з виратуваних теплярів твердить, що мав бачити, як чотири лодки з жінчинами, зараз по тім, як всіли, затопило ся. Дві жінчини в його лодці вмерло в наслідок зимна.

Одна молода дівчина оповідає, що її всадили до ратункової лодки і що вона найшла в своїх раменах дволітну дитину, котрої матери не можна було відшукати. Вона опікувала ся дитиною цілу дальшу дорогу.

Без сумніву експльодували парові кітли. Я говорив з одним пасажиром з покладу, котрий без-

посередно по експльозії впав в море, і то бачив. Експльодуюча сила розбрискала воду на кілька сот кроків далеко. Одна жінщина запевнює, що зударенє наступило точно о 11 год. 40 мінут. Сьвітла перестали сьвітити доперва о 2 год. 20 мінут. Через темноту і студінь багато жінщин і дітій перстрашило ся і не хотїли всїдати до лодок. Деякі лодки відпливали з двайцятьма людьми, хотяй місця було на сїмдесять пять.

Данило Байле оповїдає, що він через шість годин держав ся якогось стовпа. Він бачив, як якась жінщина в сорочці плавала по морю: Старав ся притягнути єї до свого стовпа, але вона була безпритомна, впала з нього і сейчас утопила ся.

З пасажирів першої кляси виратувало ся 212, з того 154 жїнок і дітій. З 262 пасажирів другої кляси виратувано 115, з того 83 жїнок і дітій. З 800 пасажирів на покладї, виратувало ся 136, з того 83 жїнок і дітій. З 985 осіб залогі, варатувало ся 199, між ними 12 жїнок.

Експльозия кїтлів наступила в наслідок допливу ледово-зимної води. Перші лодки забрали більше мушин, бо ті скорше явили ся на покладї чим жїнки і діти. Потім після морського закону забрано сейчас до лодок жїнок і дітій. З лодок було видко, як много мушин, що мали на собі ратункові пояси, мимо того потапали. Є доказаним, що „Титанїк“ мимо триразової остороги перед небезпеченьством ледяних гір гнав з шаленою скоростію. Телеґрафіст „Карпатї“, випадково мимо того, що то була недїля, не пішов був ще спати, і одержав в той спосіб перші сигнали „Титанїка“.

Як той сьвідок запевняє, капїтан Сміт два рази хотїв засрїлити ся. В бібліотеці надбїгші офіцири то-

му перешкодили; він вирвав ся, скочив на поміст і там стрілив собі в уста. (Сему запевненню урядово заперечено).

Зударенє корабля з горою ледви можна було завважити, тому многі пасажири не хотіли вірити в небезпеченство.

Пані Стайнерт з Нью-Йорку оповідає, що виратувані по більшій часті лежали на долівці лодок; вони були в більшості непритомні. Діланє зимна було страшне; двацять виратуваних вмерло вже в понеділок. Чотирох похоронено на морський спосіб.

Один з урядників „Карпатії“ оповідає мені: При ясній, але дуже зимній ночі, прибули ми точно $\frac{1}{2}$ 4 год. рано на місце нещастя. Наші пасажири не мали з початку понятя, куди вони їдуть. Зразу не було видко нічого, окрім плаваючих деревляних кавалків і подушок. Вкінци побачили ми першу лодку. Всі наші пасажири повідступали сейчас свої місця, і повитягали всякі можливі одяги. Теплі коци з ліжок потято сейчас на окривала для жінок і дїтїй. Звичайні пасажири спали на землі і купилевих ваннах. Около двацять забраних на поклад мали покалічені руки і ноги. Корабельний шпиталь дістав шістьох тяжко ранених. Много кабіні перемінено на шпитальні відділи.

Всі виратувані стверджують, що в хвилі зудареня море було чисте як зеркало, а воздух цілком спокійний, як також, що висіданє з корабля відбувало ся без найменших трудностей. Колиб було більше лодок, сотки людей більше можна було уратувати“.

Треба ще звернути увагу на то, що оповіданя поодиноких виратуваннх богато собі противорічать,

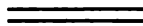
а особливо заподаня про величину катастрофи звучать всіляко. Не лише, що кождий пасажир на однім з девяти покладів величезного корабля видів инший образ, тут треба ще взяти під увагу зворушення, в яким находили ся всі в тій нещасній годині. В подорожи до Нью-Йорку, оповідали собі виратувані на „Карпаті“ свої переживаня і вражіня в той спосіб помішано, що не один не міг розрізнити того, що сам пережив, від того, що довідав ся від других.

При тім кружили між виратуваними всякі версії, — як от версія про самовбийство капітана Сміта — і многі тому вірили. Ми тутки подамо ще деякі оповіданя наочних сьвідків, а читач нехай сам виробить собі думку про деякі суперечности в подробицях. Через те однак не змінє ся загальний образ катастрофи.

Підчас їзди на „Карпаті“ утворив ся „комітет виратуваних“. На чолі його стояв Самуель Гольденбергер і 25 инших осіб. По прибутю до Нью-Йорку видав комітет комунікат для преси, котрий звучить: „Ми підписані, виратувані пасажери „Тітаніка“, аби положити край сензацийним і пересадженим донесенням про катастрофу, вважаємо своїм обовязком дати пресі пояснене дійсного стану річий, що дійшло до нашого відома і що вважаємо за вірне. В неділю, 14. цвѣтня 1912 о 11 год. 40 минут, зіткунв ся наш корабель підчас зимної, ясної ночи з ледяною горою, про котру вправді нашому кораблеви сигналізували, але не так вчасно, аби можна було зудареня оминуті. Сейчас пороблено кроки, аби викрити величину шкоди і виратувати пасажирів. Видано розкази поубирати ратункові пояси, спущено ратункові лодки, і дано потрібні сигнали

нелезпеченьства за помочю бездротного телеґрафу і ракет. На щастє дістала „Карпати:“ візване о поміч в ночи, а о 4 год. рано, в понеділок прибула щасливо на місце випадку. Офіцери і залога „Карпатиї“ прилагодила майже всьо для ратованя, і постарали ся о всяку вигоду на кораблі для виратуваних. Ними занято ся зі зворушуючою запопадливостію. Пасажири, офіцери, залога, без згляду на суспільне становище виратуваного, пан то був, чи хлоп, повідступали їм свої кабіни і одіж. На підставі сертифікату анґлійського торговельного уряду, мав право „Тітанік“ брати на свій поклад 3.500 осіб. Сертифікат жадав одначе в ратункових лодках місця для около 950 пасажирів, а іменно в 14 великих, 2 менших і 4 складаних ратункових лодках. Ратункових поясів було тільки, що всіх на покладі людей. Число пасажирів в часі зудареня виносило в приближеню: 1. кляса 330, 2. кл. 320. 3. кл. 750, — разом 1400. Офіцирів і залози 940, чоловіка, — всіх разом 2340. З тих „Карпатія“ виратувала слідуєче число: I. кляса 210, 2. кл. 125, 3. кл. 200, офіцирів 4, моряків 39, корабельних робітників 96, керманічів 71. Число виратуваних виносило около 80 процент найбільшого числа, яке могли помістити ратункові лодки. Маємо за свій обовязок звернути увагу суспільности на то, що ми вважаємо за неvistарчаючий запас ратункових приладів, як також на те, що повинні бути поробленими заходи аби змусити особові кораблі брати зі собою vistарчаюче число ратункових лодок, аби і найбільше число пасажирів можна було в разі потреби в них помістити. Окрім неvistарчаючого числа ратункових лодок, був також і брак вправних моряків, котрі би взяли були лодки під свій провід. Ву-

глярі, робітники маштові і т. д. — се ніякі виучені моряки. Не було також вистарчаючого числа офіцирів, аби виконувати скоро розкази і мати нагляд над спусканєм і контролею ратункових лодок. Бракувало також і світляних ракет. Постанови морського уряду дозволяють мимо тих недостач — особливо в ратункових лодках — брати стільки людей. На „Тітаніку“ були уставлені ратункові лодки високо понад водою, а пасажирів візвано, всідати до лодок, заки їх спущено: через таке зарядженє перешкоджено, що більше число людей не могло всісти до лодок. Ратункові лодки повинні окрім того в всякий час бути заосмотреними в средства поживи, воду, факлі, компаси. Повинні, далі, відбувати ся частійше ратункові впрари, а в випадках наглої потреби ужитя ратункових лодок, офіцири повинні бути уоруженими. В випадку, де заходить обава зіткнення з ледяною горою, повинна бути зменшеною скорість корабля, бо тоді на випадок катастрофи, меншими можуть бути страти. Вкінци подаємо думку скликаня міжнародної конференції і поручаємо прийняти рівнозвучні закони для всіх країв, аби було заховане безпеченьство пасажирів на морю. Горяче взиваємо правительство з'єдинених держав, дати початок тому, як можна найскорше“. Заяву ту підписав Самуель Гольденберг, яко президент „комітету виратуваних“ і 25 других осіб.

Оповіданя виратуваних.

Директор швайцарського товариства „вірної руки“ Макс Штегелі, один з виратуваних оповідає:

Було 16 або 18 лодок з 50—60 особами на кожду. Як ми відпливали, на кораблі, де до того часу панував, можна сказати, спокій, почало більшати зворушенє. Раз по раз давано сигнали ракетами. Чим далі, запановувало велике замішанє. Три до чотири години їздили ми серед прошибаючого зимна, поки „Карпатія“ не забрала нас і других. Ми не бачили, як „Тітанік“ потапав. „Карпатія“ забрала також складану ратункову лодку, яка полишена була правдоподібно порожною. Як на „Карпатії“ оповідали, відіграли ся о місце в тій лодці між людьми плаваючими в воді, тяжкі борби, які скінчили ся тим, що 17 людей, між ними і один студент з Женеви найшли смерть з рук залого корабля. Після оповіданя Штегеліна, на лодках, так як на „Карпатії“ було багато вільного місця. Що стільки людського життя пішло марно винно тому то, що корабельна залога, хочачи запобігти паніці, поповнила великий блуд, представляючи пасажирам, що не грозить ніяке небезпеченство.

Знаний англійський писатель Стед, великі американські мільонери Астор і Штравс враз з своєю жінкою згинули підчас катастрофи. Про послідні хвилі Штравсів оповідають наочні сьвідки, що жінка Штравса не хотіла в ніякий спосіб опустити корабля, і що коли „Тітанік“ попатав в філях, обое вони стояли на помості в сильних обіймах. Инша виратована пані оповідає, що як корабель коротко перед $\frac{1}{2}$ 2 потапав, корабельна музика уставила ся в ряд і грала хоральну пісню. Сім виратуваних вмерло опісля зі змученя і їх покинули на морю. Дві жєнщини зійшли з розуму, як довідали ся, що їх мужі найшли смерть в морських філях і що вони самі лише виратувані.

Про судьбу Астора оповідає один з очевидців: Я бачив паню Астор, як її несли з ратункової лодки на поклад „Карпатії“. Астор сам, ще на годину перед затопленєм „Тітаніка“ найшов смерть в фильях неумолимого моря. По зудареню корабля попав він в страшне зворушенє. Колись такий сильний, державний муж, тепер впрост не до пізнання. Він бігав без ціли і потреби то сюди, то туди, і повтаряв одні і ті самі, нерозумні слова: „Я хочу радше згинути на кораблі, чим у воді“. Одна з величезних филь, що били о поклад корабля, пірвала його з собою. А так він був перемерзлий, що він не в силі був зробити якого небудь руху для свого уратованя.

Зі згідних заподань всіх виратуваних виходить, що велике число пасажирів потопило ся нещасно таки в своїх кабінах, не маючи ніякого виходу до ратунку, хоч і для прочих число лодок ратункових зовсім не вистарчало. Більша часть пасажирів третої кляси находили ся в такій части корабля, що були неначе щурі в лапку полапані, вони почули страх перед смертю, заки взагалі що небудь про катастрофу їм стало відомим.

Всі виратувані висказують ся з похвалою про дисципліну залоги. Одній части пасажирів 3. кляси удало ся дістати ся на поклад. Уоружені в зелізні штаби і ножі, старали вони дістати ся до ратункових лодок. Служба корабельна мусіла їх при помочи револьверів відогнати, бо через те була би утрудненою загальна ратункова акция. Як дикі зьвіри кинули ся до борби о ратункові лодки Італійці і Кроати, а борба та страшною була. Кого трафіла куля, гинув і падав у воду. Вкінци вдало ся усунути роз'юшених, аби здобути вільну дорогу для женщин і ді-

тий до ратункових лодок. Страшним було їх вите наче в клітках позамиканих звірів, що чули близьку смерть. Міжтим чути було ясний тон збиваючихся ледяних криг і тиканє телеґрафічного апарату.

Як послідні ратункові лодки відбивали, доокола пливали трупи. Один з виратуваних оповідає, що капітана Сміта пірвала філя з помосту в море. Одначе старушкови (капітан був старший чоловік) вдалося плаванем назад дістати ся до потапаючого корабля. Коли йому пропонували ратунок на лодці, він зимнокровно відкинув пропозицію словами: „Моє місце тут“. Один з корабельної залоги оповідав, що корабель затонув 62 морські милі він місця зудареня. „Карпатія“ потребувала чотири години, аби дістати ся на місце нещастя, бо капітан наказав їхати осторожно, аби не наїхати на ратункові лодки. Загально нарікають, що лодки не мали потрібної служби, так, що женщины мусіли робити тяжкими веслами.

Теплярі „Тітаніка“ поводили ся як герої. Вони сьпівали в обличу небезпеченсьтва веселі пісні, аби в той спосіб успокоїти пасажирів і обманути їх, начеб не грозило ніяке нещастє. Оберст Астор, також брав велику участь в ділі ратованя. Один з пасажирів бачив що на короткий час перед затоненем корабля, Астор подавав до послідної відїзджаючої лодки дитину і вкладав єї на руки матери.

Пасажир Беслі оповідає, що в часі зудареня він почув мале стрясене корабля, вибіг тому на поклад, де застав ще інших пасажирів, але ті зовсім не були занепокоєні. В покою для куреня бачив він грачів в карти. Вони побачили потім як перегнала попри корабель велика ледяна гора і думали, що корабель отер о гору, не припускаючи, що

часть гори під водою находяча ся, перетяла долішну часть корабля. Гра в карти продовжала ся, а Беслі пішов до своєї каюти. Зараз потім вернув він знова на поклад, де всі зібрані там особи хотіли знати, чого там машини соплять. А що йому було зимно, пішов до своєї каюти одягнути ся. Тут почув він розказ: „Всі пасажири на поклад, убирати ратункові пояси!“ — Всі вибігали на поклад разом з ратунковими поясами поверх одіжи. Нігде не було перестрашу, і нічо не можна було завважити, що би хоч на хвилинку могло уходити за порушенє спокою. Корабель став цілком спокійно. Зараз почали приготовляти лодки до спущеня. Стояла при тім залага, і всі почали розуміти, що щось зайшло. Люди вибігали на поклад. Муштини держали ся разом, женщины сходили на долішний поклад, відки їм казано всідати до лодок. Деякі жінки не хотіли опустити своїх чоловіків. Богато жінок їх чоловіки силою позабирали і всадили до лодок, Цілий час не було ні сліду навіть якогось не порядку і натовпу при лодках. Не чути було плачу серед жінок. Як лодки з жінками і дітми зникли серед темряви, візвано муштин, всідати до лодок. То всьо стало ся серед найбільшого спокою. Як Беслі всідав до лодки, біла 1. год по півночі. Ніч була красна, зьвіздиста, без місяця, море було спокійне як став, але було страшно зимно. Коло 2. год. завважав Беслі, що „Тітанік“ хилить ся що раз більше наперед. Сьвітла ще раз заясніли і сей час потім згасли. Чути було сопіне і стогінь машин. Яких пять мінут стояв корабель просто, виглядаючи на тлі горизонту як чорна маса. Потім схилив ся на бік і зник під водою. Рівночасно чути було розпучливий крик соток людей, що в ледяній воді

бороли ся о своє жите і кричали о поміч, котрої, як вони самі знали, ніхто не в силі був їм дати.

Після другого допесеня, затонув „Тітанік на очах виратуваних в ратункових лодках. Дві треті пасажирів стояли спокійно на покладі і ждали як корабель затоне, між ними шість женщин, котрі захотіли вмирати з своїми чоловіками. Ратункові лодки відплили в темноті і ледви уйшли втягаючої струї, що повстала по затоненю „Тітаніка“. Коротко перед затоненем, налетіла на корабель величезна морська струя і змела всіх з корабля. Трицять осіб дістало ся на якусь тратву; других, що на пів замерзлі лежали в воді ї просили аби їх взяти на тратву, відіпхнено, аби не обтяжувати тратви. Многих з них позабирали до себе лодки.

Ляді Дуф Гордон, що відплила в послідній лодці оповідає, що багато осіб позіставших на кораблі огорнула паніка доперва тоді, як побачили, що їх лодка відійшла. Всьо хотіло дістати ся на лодки Деякі мущини хотіли силою дістати ся до лодки, але їх усував капітан при помочи револьвера. Богато з них треба було застрілити, аби привернути порядок. Як спущено одну лодку, скочив сейчас мущина до неї. Його положено сейчас трупом. Тіло впало на долівку, під ноги всідаючих. Ніхто не хотів трупа усунути. Він остав ся в лодці, заки не прибула „Карпатія“ і не позабирала всіх на свій поклад.

Деякі з виратуваних е думки, що бачили, як Стед і Астор були разом на одній тратві. Інші кажуть, що бачили Астора разом з майором Буттом, секретаром президента Тафта на помості команданта. Між виратуваними було також шість Китайців, що скрили ся були під сидженя в ратункових лод-

ках. Їх відкрили аж тоді, як забирали людей з лодок на „Карпатию“. Два інші Китайці задусили ся в наслідок тягару сидячих над ними осіб. Командант „Карпатії“ оповідав, що між чотирьох другими замерзлими трупами людей з корабельної залоги, бачив таких, що їх пальці держали весел. Тепер лише відомо, що 85 виратуваних пасажирів з „Титаніка“ уміщено в ню-йорських шпиталях.

Другий офіцер корабля, Літгольдер, що також був переслуханий через слідчу комісію зізнав, що він разом з капітаном Смітом в неділю вечір о 9 год. 2 мін. розважав бездротну осторогу перед ледяними горами, але скорість не зменшено, ані сторожі безпеченьства не побільшено. Капітан був сказав, що воздух чистий, а як би він став мрачний, тоді му-сіло би ся їхати поволійше. Літгольдер тонув разом з кораблем, два рази був під водою і два рази його вода викинула. Він потім вчепив ся якоїсь лодки, заки одна з них не забрала його до себе. Як він був ще в воді, то по експльозії впав недалеко нього комин з корабля і забив багато людей.

Той, що оповів розмову капітана з одною американкою з Філядельфії, котру ми подали в попереднім розділі, називає ся Пайхен. Коротко перед катастрофою мав капітан сказати, що без згляду на ледяні гори, корабель поїде ще скорше. Заподаня Пайхена потверджують з многих сторін; він є також думки, що капітан поповнив великий блуд, бо в годинах небезпеченьства забавляв ся він з Ісмайом.

Керманіч корабля твердить, що капітан Сміт висказав перед товариством думку, як найскорше укінчити подорож; через те і не звертав він ніякої уваги на остереження перед ледівцями. Також скорість корабля, 37.5 морських миль на годину, була.

в виду грозячої небезпеки рішучо за велика! Поступоване директора Ісмая, котрий один з перших ратував ся на лодці, а в Нью-Йорку казав себе хоронити шістьом агентам, критиковано як найострійше.

На „Тітаніку“ находила ся також одна банкірська родина з Монреаль, на імя Алізон, з двома дітьми. Коли прийшло всідати до лодок, жінка не хотіла опустити свого чоловіка. Діти, однорічний хлопчик і дворічна дівчинка не схотіла потім відлучити ся від тата і мами, і так всі троє нашли смерть в морських глибинах.

Пані М. Роббен, що також находила ся між виратуваними подала коресподентови „телеграфічного бюро Гірша“, що більша часть виратуваних „Карпатиєю“ була в нічних сорочках і не мала часу понатягати навіть пончіх. В наслідок того, пасажирів „Карпатії“ мусіли їх заосмотрити передовсім в відповідні одяги. Богато находячих ся на лодках муштин попало в таке знесиленє, що жінки мусіли брати за весла. Шість ратункових лодок згинуло разом з кораблем. Корабельні лікарі ствердили у многих виратуваних запаленє легких. Донесене про смерть канадійського „короля зелізниць“ Гея, потвердили три його сестри. Пані Роббен ствердила рівнож, що і в єї лодці жінки мусіли брати за весла. Оберст Астор мав дуже енергічно боронити ся перед опущенєм „Тітаніка“. На всіх лодках чули звуки корабельної капелі, поки вода не поглотила корабля.

Чотирнайцятьлітний Жак Таєр оповідає, що разом з своєю матерію мав іти до ліжка, як їх батько закликав на поклад. Мати не хотіла іти на лодку. Батько змусив єї до того плачем. Жак попращав ся з нею, поцілувавши єї. Як корабель потапав, батько дав йому ратунковий пояс і вкинув

його в море. Тут вхопив ся він якогось кавалка дерева і стратив притомність. Прийшов до свідомости доперва на покладі „Карпаті“. Батько його, згинув.

Десятьлітний Уіліям Картер оповідає, що його мама збудила його і сказала убирати ся і бути відважним хлопцем; на покладі стояли жінки, хоронені мущинами з револьверами. Він бачив, як деяких людей постріляно, які хотіли продерти ся через кордол моряків. Плачучи, сховав ся він за плечі матери. Осьмилітний Артур Ользен їхав з своїм батьком, що в Нью-Йорку другий раз оженив ся. Батько всадив його до лодки, — сам згинув. Хлопець є тепер у чужої ще для себе мачохи.

Зізнаннями телеграфістів стверджено, що корабель Віте Стар-Лінії „Балтик“ в понеділок рано мав докладну відомість про катастрофу „Тітаніка“, а мимо того Ньюйорське бюро товариства ще в понеділок вечером на всі питання відповідало, що „Тітанік“ знаходиться в дорозі до Галіфоксу. Кухар з „Тітаніка“ був на одній лодці. Він бачив капітана Сміта у воді. Як його хотіли виратувати, вирвав ся він, розпростер руки і утонув.

Виратуваний Б. Д. Делі сейчас по зударенню наложив ратунковий пояс, при затоплюваню корабля був викинений в море, але його виловила мала лодка. В воді відморозили ся йому ноги, а лодка його шість годин плавала, заки не надплила „Карпатія“. Офіцири „Тітаніка“ в той спосіб успокоювали пасажирів, що казали, що спущенє лодок є лише средством осторожности, корабель буде направлений і до рана всьо буде в порядку. На перших лодках відіхало багато супружеств, бо з початку не було на покладі стільки женщин, аби заповнити лодки.

Як оповідає одна з виратуваних жінок, Грете Льонглей, по зударенню такий панував спокій на покладі, що много людей знова вернуло ся спати. Остати ся на покладі змусила єї нервова тітка, і в той спосіб вона на другій лодці була виратувана. Богато пасажирів згинуло, не маючи понятя про те, що стало ся.

Пані Андре каже, що чула експльозию. Як єї лодка була віддалена на милю, бачила вона, як корабель потапав. Вісім осіб на тій лодці вмерло зі студени і їх викинено в море.

Пані Шуршіль Канде провела вечір разом з адютантом Буттом. Вона бачила, як він пішов до своєї кабіни і вже більше його не бачила. Після зізнань иншого пасажера Бослі з Лондону, всіданє на лодки відбувало ся в найбільшій порядку. На самім „Тітаніку“ не можна було бачити величини небезпеченьства, доперва з лодки можна бачити, як корабель тоне. Наповнені лодки мусіли як найскорше відпливати. Лодкам тоді лише грозило небезпеченьство, коли находили ся коло корабля, бо відбиваюча ся від корабля вода, могла була заляти лодки. Потім, було то свобідне плаванє, доки не надплила „Карпатія“. Лише раз грозило небезпеченьство зіткнення одної лодки з другою. Крику на 90 кроків не можна було чути, аж енергічне веслованє усунуло небезпеченьство. Вибраний на капітана тепляр заявив, що в протягу двайцять шістьох літ їзди океаном, ніколи не бачив він так ясної ночі і спокійного океану. Чисте і гладке як зеркало було море під зьвізdistим небом. А зір наш спочивав на „Тітаніку“; він був в повній довжині, величаво осьвітлений, лише з підозрілим наклоненєм передної части корабля.

Пані Марвін оповідає про десять револьверових стрілів. Вона показує сліди пороху на одіжи і твер-

дить, що близько корабля були рибацькі лодки і вони мусіли когось виратувати.

В противенстві до більшости пасажирів, котрі занадто є зворушеними, аби могли що говорити, Роберт Данівль з Філядельфії оповідає про загибель „Тітаніка“ досить обширно і докладно, що слідує: „Я власне опустив був концертну салю, де відбувався концерт, і розбирався в своїй кабіні до сну, як наступив страшний гук. Сьвітла стемніли. Я вибіг сейчас на поклад, де сотки пасажирів наче божевільні драпаючи ся і кусаючи ся зводили борбу о місце в лодці. Що раз більша творила ся група людей аби дістати ся до лодки. Капітан безпереривно видав розкази і запроваджував порядок, особливо коли сьвітло при помочи батарей акумуляторів знова зяясніло. Розпучливі крики в машинних відділах, казали догадувати ся, що машини зіпсули ся. Одні жінщини поприходили власне з концертної салі, видекольтувані, в концертних туалетах, з діамантами, другі повибігали в нічних одягах з своїх кабін. Ті жінщини, що не радо входили до лодок були силою забрані. Я сам чуючи, що корабель під моїми ногами тоне, вискочив з корабля майже голый. Я бачив, як сьвітла знова гасли, опісля я зловив ся ледяної криги, через котру я не дав ся пірвати морській філії. Пять годин був я в воді між кригами, заки мене виратувано. Не пригадую собі, в який спосіб я дістав ся на поклад „Карпатії“. Кождий на покладі „Тітаніка“ знав, що корабель під пропалим, бо передна часть його була майже зовсім знищена. Я бачив, як затонули дві до три наповнені лодки. Богато пань зі страху стратили притомність і повмирили в своїх кабінах.

Пані Дікенсон Бішоп-Детроа оповідає: . . .

Я була першою жінкою, що вскочила до першої лодки, і перебула там чотири години, заки мене забрала „Карпатія“. Я лежала в ліжку, як наступило з'ударенє, і мене впевнювано, що ніяке небезпеченство не грозить. Як я вибігла на поклад, там було дуже мало людей. Не було ніякого переполоху, а карність залоги корабельної „Тітаніка“ була впрост взірцевою. Богу дякую, що і мій муж варатував ся.

Одною з пань, що була в можности оповісти докладно про страшний випадок, була панна Корнелія Андре-Гудсон. Вона каже, що була в послідній лодці, яку вдало ся виратувати. Поведенє мущин оповідає вона, було подиву гідним, таким, якого я ніколи в житю не бачила. На питанє чи стріляно відповідає, що ні, але додає, що один офіцир заявив був, що кожного, що силою схоче дістати ся до лодки застрілить без милосердя. Богато людей скавало з покладу в воду. При тім вона мала бачити, як одна лодка з людьми затонула.

Шведський офіцир Гакен Бєрнстерн Стефансон їхав „Тітаніком“ в справі достави будівельного материялу для шведської армії. Він виратував ся в той спосіб, що вискочив з потапаючого корабля в море, а відтак щасливо дістав ся до ратункової лодки. Так зрештою зробило і більше людей і в більшій части уйшли смерти.

Стефансон цілковито вичерпаний по перебутих страшних пригодах ледви зміг дещо оповісти, як його поміщено в вигіднім готели. Тутки він і зміг переініти свій візитовий стрій, що його він задержав ще з корабля, на вигіднійшу одєжу, Бо як наступило з'ударенє корабля, він найспокійнійше забавляв ся з товариством в корабельній каварни.

З'ударене не було зовсім сильне — оповідає Стефансон. Ніким не кинуло з його місця. Чути було тільки звичайне колибане корабля. Більшість жінок було в ліжках. Ми вибігли до салі для куреня, де багато було мущин, що старалися розвідати, що сталося, але всюди панував спокій, правдоподібно тому, бо всі вірили, що корабель занадто сильної будови, аби міг бути знищеним.

Ми сейчас — оповідає він далі — почали успокоювати женщин, радили їм одягатися і всідати до ратункових лодок. Вправді і нам то видавалося непотрібним, але се робилося більше для осторожности.

Мущини заховувалися спокійно, і вповняли прикази. Чому мало бути инакше? Прецінь з'ударене було таке легке! Я з своїм товаришом зійшов на долішний поклад. Всюди було порожно. Ми хотіли ствердити, що властиво сталося, і зійшли на саму долину. Тутки побачили ми перший раз грозу страшного небезпеченьства. Долішна часть була майже на двоє розтята, а вода цілою силою пакувалася до середини. Ми сейчас почали вибігати на гору, а підчас того, ми побачили як ладжено лодки до спущеня. Більшість, що сиділи в тій лодці були з долішних покладів, але були між ними і дві женщины з перших кляс. Її обслуговувало двох матрозів.

„Не маємо чого більше надумуватися“ крикнув я своєму товаришеви і як лодка відпливала побіч нас, скочили ми з покладу, а відтак щасливо дісталися до лодки. Вона почала колибатися, а надходяча філя втягала її в воду. Я і мій товариш вхопили за весла і почали цілою силою відпливати від корабля. Для нас вже не було ніякого

сумніву, що доля корабля порішнна, що він засуджений на загибель.

Ми відплили досить незначну просторонь, як почули страшні крики і зойки з корабля, що потапав. Наша лодка, як мені здає ся, була одною з послідних. Всьо скінчило ся так страшно скоро — а потім настала оцна велика тишина, котру переривав лише плач женщин, що разом з нами їхали. Деякі з них хотіли вискочити з лодки в море, і ми ледви змогли їх від того повздержати і успокоїти. Як нещасний корабель пірнув у глибину моря, можна було бачити велику силу людей, що плавали по морю, та зводячи тяжку борбу з морськими філями, старали удержати ся на поверхні моря. Заки доїхали ми до них, затонули вони всі.

Було страшенно зимно, а більшість з нас, була по більшій части майже голл. Здавало ся, минуло багато годин, заки прибула „Карпатія“ і забрала нас на свій поклад. Було так зимно, що на „Карпатії“ брали ми горячі напої, неначеб то зима була. Воздух був чистий, але мрака і хмари не дозволяли нічого бачити.

Як пані В. Картер олустіла „Карпатию“, не була в силі ізза надмірного вичерпаня нічого оповісти з того, що пережила. На неї зробила найбільше вражінє зі всього експльозия корабельного кітла, яка по просту рознесла корабель на кусні. Вона находила ся в послідній від'їзджаючій лодці.

Е. Тайльор знова каже, що на него найбільше вражінє зробило те, що на кораблі не було підчас з'удареня найменшого перестраха. Він оповідав, що власне підчас з'удареня був на корабельнім покладі і бачив ледяну гору.

Пані Бровн оповідає :

Карніст на кораблі була знаменита. Музика грала весь час, а коли вода заливала корабель що раз висше, музика переходила з одного покладу на другий і грала. Як я бачила музику послідний раз, стояла вона по коліна в воді. Мене з моїми двома сестрами розділено і посаджено кожду в иншу лодку. Капітан стояв на помості, а коли вода заливала корабель, предкладано йому ратунок і взивано всісти до лодки, — він одначе з подякою предложене відкинув.

Англійка, пані Ада Клярк, яка підчас катастрофи стратила свого мужа, спала в ліжку ще пів години по з'удареню корабля. „Удар був такий легкий, що навіть не збудив мене з мого легкого сну. Опісля прийшла корабельна послугачка і сказала, аби всі вийшли на поклад. При всіданю до лодок не було ніякого замішаня. Мій муж запровадив мене до лодки, поцілував мене на пращане, і поручив мене Богови. Коли я вже була в лодці, схотіло двох мушчин ввійти до неї рівнож. Тоді сказав їм один офіцир, що лодка та призначена лише для женщин, і вони без протесту забрали ся.

Я була в своїй нічній одежі. Студінь так перейняла мого тіло і мозок і взагалі всі так були нею ошоломлені, що ми не були в силі представити собі ясно величини страшного нещастя. Нараз хтось сказав: „Він вже зник“, — і ми сиділи так всі не оказуючи ніякого співчутя“.

Пані Алєн Бекер, яка належить до американського лютерського товариства місійного і уратувала ся разом з своїми трома дітьми оповідає: О 10³⁰ год. вечером я збудила ся, але один з матрозів сказав мені, що можу бути спокійною і йти спати далі. За пів години відтак прибіг другий матроз і сказав, аби як найскорше збирати ся, бо мушу разом з дітьми

сейчас всісти до ратункової лодки. Не було навіть часу дітям зібрати ся. Двоє дітей забрав матроз, пані Бекер взяла третю дитину і сіли разом в лодку. Як їх віднайшла „Карпатія“, була вже 5 год. рано.

Абрагам Гіман, пасажир третої кляси з Англії уратував ся в той спосіб, що з третої кляси їзди пішов до першої. Як відтам пасажири виходили на лодку, впхав ся і він поміж них і осів коло керми. Підчас того не було найменшого замішаня. Гіман чув, що підчас спущаня лодок застрілено одного пасажира третої кляси. Як наша лодка виплила на море — оповідає Гіман — налетіла від „Тітаніка“ велика морська філя і майже цілковито заляла нашу лодку. Ми відплили від корабля на віддаленє пів милі і тоді бачили, як корабельні сьвітла що раз більше почали гаснути. Як „Тітанік“ тонує, одно сьвітло по другім никло.

І. Снідер і його жінка з Індіянополіс оповідають про те, як корабельні кітли „Тітаніка“ експльодували, і по просту рознесли корабель на кусні.

Ми були в своїй каюті і я спав — оповідає Снідер. Зударенє корабля з ледяною горою мене зовсім не збудило, а коли пізнійше збудила мене жінка, почули ми, як багато осіб бігало по покладі. Зараз по тім прийшов матроз і сказав, що може грозити небезпеченьство, і що ми повинні сейчас убирати ся.

Ми сейчас убрали ся, і вийшли на другий поклад. Між пасажирами не було ніякого занепокоєня, хотяй офіцири давали прикази спускати лодки і всідати в них пасажирам. Сказано нам сідати до лодки і ми то зробили, хотяй я в той час раднійше бувби остав ся на „Тітаніку“. Бо на „Тітаніку“ виглядало бути безпечнійше, чим в лодці. Заки ми порозуміли

о що ходить, спущено нашу лодку на воду, а лодка сейчас була так набитою, що жінки мусіли сидіти на дні, аби зробити мущинам місце до веслованя.

Ми поїхали несповна 200 стіп від „Тітаніка“. Зразу не змогли побачити нічого особлившого, хиба то, що великий корабель своїм одним боком схилив ся глибоко у воду. Але не могли повірити в те, що „Тітанік“ зможе затонути. Але корабель тонув що раз більше, і ми могли бачити, як на покладі бігали пасажери то сюди, то туди, і могли чути їх розпучливі голоси.

Ми віддалювали ся щораз дальше. Нараз почули ми дві сильні експльозії, які не лише що перешкодили в випомпюваню води з корабля, але які розтріскали його сильно. Дуже можливим є, що колиб не ті експльозії, що корабель розбили на кусні, багато находячих ся близько корабля лодок по його затоненю, булиб потягнені сильним виром в воду і булиб ті люди напевно згнули. А так чим меншу величину, як одну цілість, представляв корабель, тим менший був по нім вир і тим менше небезпеченство для недалеких лодок.

По експльозії бачили ми людей порозкидуваних по верхних частях корабля. Я думаю, що багато осіб згнуло від експльозії і тому не потопили ся. Богато людей викинено у воду. В годину по експльозії бачили ми їх плаваючих в воді. Ми чули, як вони стогнали і благали о поміч, але ми їм її дати не могли. Наші власні лодки були загрожені, і кождий з нас був би згинув. Деякі з них приплили до нашої лодки і ми забрали їх на неї.

Генрик Стенгель оповідає, що була дуже доброю думка одного матроза, аби взяти з собою три зелені ліхтарні. Вони багато помагали в темряві, і при

помочи їх сьвітла могли ратункові лодки держати ся разом.

Стенгель впровадив свою жінку до лодки і сам на ній виратував ся. Він додає, що того ранку рано бачив він величезну ледяну гору з двома шпилями. Се мала бути та гора, що „Тітаніка“ привела до загибелі.

Е. З. Тайльор з Філядельфії, один з виратуваних, скочив в воду три мінuti передтим, як корабель затонув. Він таке оповідає про катастрофу :

Я власне занятий б'ув їдою, як „Тітанік“ наїхав на ледяну гору. Се був дуже сильний удар, що потряс кораблем у всіх основах. Якусь хвилинку не знав я, що властиво стало ся. Ніхто не зрозумів значіння випадку. Говорено лише нам, що о корабель отерла ся ледяна гора.

Я чув, як корабель підняв ся і мені здавало ся, начеб він їхав по леді. Я вибіг на поклад і побачив лід. Море було повне льоду, а корабель посував ся поміж льодом. Після моєї думки були поодинокі части ледяної гори 80 стіп високі.

Я скочив в море і мене виловила одна з ратункових лодок. Я думав, що вже ніколи не побачу сьвіта. На кораблі я ждав, аж вигасли всі сьвітла. Карність на кораблі була знаменита.

Одна з пасажирок „Карпатії“, панна Ева Руль оповідає про поодинокі зворушаючі сцени при ратованю пещасних пасажирів „Тітаніка“ таке :

Без відомости сплячих пасажирів завернув наш корабель нагло на північ. Ніхто не знав про зміни напряду нашої їзди а перша вістка про величезний випадок дішла до нас тоді, як корабельний кухар одержав приказ зготовити сніданє для 3000 людей.

Та вістка пролетіла скоро весь наш корабель,

і заки він досягнув нещасних в їх ратункових лодках, ми вже всі були на покладі.

День власне сходив в цілій своїй красі як ми побачили меленьку лодку, яка їхала на нас, а як вона надплила ближше, побачили ми на ній жінок, з яких сильніші були при веслах. Першою, що дістала ся на наш поклад була одна нянька, яка держала маленьку 11-місячну дитинку, завинену в плащ, одиноке живе вство, яке остало ся по родині зложеній з пять осіб.

Мущини і жінки виглядали як ошоломлені. Більшість так була перемерзла, що не в силі були рушати ся, а деякі, яких буквально вкинено до лодок, вмерли пізнійше з вичерпаня.

Одною з найбільше зворушаючих сцен, які я коли небудь бачила в житю се була служба божя за виратуваних і служба поминальна за погибших, які відправлено в їдальній сали „Карпатії“. Плачі і стогни жінок і дітей пронизували серце. Надія, що може ще таки хтось з їх любих виратує ся в якийсь спосіб, їх не опускала.

Як виратувані пережили ті страшні труди се чудо. Одна пані прибула на корабель не маючи спідної білизна, вона лише доокола клубів обвинула ся хусткою, а зверху мала накинений чудовий плащ, який становив для неї цілу одіж.

Жінки в вечірних одягах і шовкових черевиках а діти позавивані в коци — се був звичайний образок, і ми до нього небавом призвичаїли ся. Але зараз потім отворено куфри і валізи і розділювано одіж на право і на ліво. Навіть корабельні коци розтинано і шито з того одяги.

Моя перша думка була така, що виратувані були присилені до якогось бальона. Бо там ззаду

величезна ледяна гора, там гине „Тітанік“, а тут маленькі лодки виглядали як звичайне човно, присилене до бальюна.

По годиннім відпочинку і покріпленю для жінок, що втратили своїх мужів і рідних було полегшою, як вони могли оповідати про пережите. З багатьох лодок чули багато стрілів на „Тітаніку“, з того вносять, що багато мушкетерів воліли радше застрілитися, чим утопитися в воді.

Паню Астор, яка одна з перших дістала ся на поклад „Карпатії“, запроваджено до каюти капітана, інших порозділювано по різних каютах. Пасажири „Карпатії“ поклали ся по долівці салонів, в купелевих каютах, по столах і т. д. лише аби виратуваним з „Тітаніка“ дати хоч тільки вигоди, скільки ті пасажери і корабель „Карпатія“ дати їм були в силі.

Одна пані прийшла на корабель з шестимісячною дитиною, яку вона не бачила аж до тої хвили, як всіла до ратункової лодки, а її вкинено дитинку в рамена. Нічо не могло би перевишити тої посьвати для нещасних з „Тітаніка“, яку їм пасажери „Карпатії“ в своїм повнім для їх нещастя співчутю, віддали.

Пані Люїза Мансфільд Огден оповідає, як вона почула ранком свист „Карпатії“. Вона спитала свого мужа чи нема на дворі мраки. Муж її вийшов на двір і прийшов доперва за дві міноти. Корабель їхав що раз поволійше, так що пані Огден почала нервувати ся. В тім вернув її муж і сказав їй, що стало ся велике нещастє і що „Карпатія“ спішить на поміч.

Пасажирів прошено, аби оставали в своїх каютах. Сказано було, що нема ніякого небезпе-

ченьства, лише „Тітаніка“ постигло нещастє. Панї Огден не повірила одначе в те, для неї було сьмішним вірити в нещасливий випадок „Тітаніка“, вона підозривала радше, що щось такого грозить „Карпати“ і тому зібравши ся скоро, вийшла на поклад.

Тут побачила я — оповідає панї Огден — лодку повну жінок і дїтий. Лише дві панї були в вечірних одягах, більшість були одягнені в плащі або в нічних сорочках. Мали на собі легкі черевички та шовкові пончохи. Деякі з них були в капелюхах.

В дальшій віддали видно було дві або три чорні точки, які ми вважали за лодки. Як розвидніло більше, побачили ми що-раз більше лодок, три по одній сторонї корабля, пять по другій. Пізнійше прибуло їх що раз більше.

То тут то там бачили ми плаваючі розбиті кусні „Тітаніка“ і бачили много ледяних гір висоти 80 до 90 стіп. Пасажирів „Тітаніка“ забрано зараз на наш поклад.

Більшість жінок витягнуто на наш поклад, деякі з них мали на стільки сили, що самі видрапали ся на спущеній драбинці. Море було спокійне весь час як озеро, так що витяганє нещасних на поклад не робило великої трудности. Деякі панї самі помагали при веслованю лодок.

Панї Огден оповідає, що бачила як руки панї Астор і других пань були червоні із змученя при веслованю. Всї майже панї були перемоклі від зимної води, що вприскувала з моря в лодки.

Ті з уратованих, що прибули до Нью-Йорку оповідали, що підчас ратованя пасажирів замкнено в одній убїкації більше як пятьдесят людий, їх звідтам не випущено, і вони разом з „Тітаніком“

згинули в морських глибинах. Про се оповідає один з корабельних матрозів в той спосіб:

Мені є відомим, що пятьдесять або більше пасажирів було замкнених на тім покладі, де була моя спальна комната і що вони в той спосіб ніяк вже більше не могли ратувати ся перед смертю. Я сам був би поніс таку саму смерть, колиб не те, що безпосередно по з'удареню корабля з ледяною горою я вибіг на поклад розвідати що стало ся. Тут незабавки видано розказ убирати ратункові пояси. Я вибіг в напрямі своєї комнати, та побачив зараз вхід до моєї і сусідних комнат замкненим дверима, які не перепускають воду. Для людей, що були тепер в комнатах, до яких вхід був замкнений отсими дверима, всякий ратунок був тепер немислимий. А було там понад пятьдесять пасажирів. І ніхто з них перед тим на поклад не виходив. Я запитав в тій справі одного з офіцирів, який відповів: Щож ми можемо порадити? Як отся часть видержить і не дістане ся до неї вода, тоді буде більше воздуха на кораблі і ми всі довше з кораблем удержимо ся на поверхни. — Отже коштом нехибної смерти пятьдесятьох людей, можливий ратунок більшости!

З многих соток геройських душ, що відважно з повним спокоєм ішли на певну смерть, визначили ся особливо пятьдесятьох хлопців, котрих взято на поклад для обслуговуваня пасажирам першої кляси.

Як тільки почало ся на кораблі замішанє, і всьо ладило ся до ратунку, скликав капітан всіх хлопців до себе і сказав їм, аби вони нігде від каюти не віддалювали ся, тільки там сиділи, і нікому з пасажирів не перешкаждали. І цілу першу годину замішаня, вони спокійно сиділи в своїй каюті.

Пізнійше однак, коли вже всьо було близько кінця і стало ясным, що корабель утоне і кождий повинен сам як може ратувати ся, розбігли ся хлопці по цілім кораблі.

Один з пасажирів оповідає, що бачив многих з них як з закуреними папіросами жартували з пасажирами. І ні один з них не зміг дістати ся в ратункову лодку. Ні один з них не уйшов смерти.

Один з пасажирів „Тітаніка“, майор Тайхен-Торонто вибігаючи з своєї каюти полишив там скриночку з грішми і дорогими каміннями вартости 300.000 долярів. Вернув отже до каюти назад аби ті гроші і дорогоцінности забрати з собою; однак в послідній хвили рішив ся їх оставити, а замість них забрав з собою лише 3 помаранчі.

Як я хотів забирати гроші — оповідає той майор — здавало ся мені, наче би гроші собі з мене кпили і висьмівали ся. Одинока думка, що тоді прийшла мені до голови, було забрати маленьку шпильку, яка після моєї думки все приносила мені щастє. Я вхопив отже шпильку і помаранчі а гроші і дорогоцінности оставив.

Ясно і докладно оповідає про страшне нещастє панна Йоанетта Гіппах з Чікаго, коли єї питали про єї вражіня з катастрофи.

„Так, то було страшне. Але то всьо видає ся мені тепер як сон“ — казала вона.

Вона і єї мама виїхали з Чікаго на 3 місяці в подорож для поратованя здоровля мами і для відвидженя свояків. Мама і дочка часто бували в подорожах, завсігди разом. Панна Гіппах завважала : Се була моя осьма подорож через атлантійський океан, але я не бажала би собі нічого гіршого, як ще раз єї перебувати.

Ми мали їхати на „Олімпіку“ — одначе побачили, що не мали би тоді часу бути ще в Парижі і тому постановили поїхати „Тітаніком“, на котрий ми всіли в Шербурґу.

„Тітанік“ був такий великий, що ледви можна собі про нього виробити понятє. Всюди як найбільший смак в урядженю, а каюти були так уладжені як готелеві комнати. Ми мали елегантну комнату з купелевою комнатою, електричним сьвітлом та всякими вигодами, про які лише можна собі подумати.

Одна моя приятелька на запит єї чоловіка чи ще що єї бракує, відповіла: варта би ще, аби були електричні прилади до смарованя хліба маслом, бо чогось більшого, вже не можна собі бажати.

Того памятного вечера були ми до $\frac{1}{2}$ 11 год. на концертї. Слухали ми прекрасної музики. Орхестра давала денно три концерти: перед полуднем, по полудни і вечером. В орхестрі були самі добрі музиканти і ми одушевляли ся їх гарною грою.

По концертї пішли ми спати. Як наступило з'ударене, ми спали. Удар був по нашій сторонї і ми сейчас збудили ся і зауважили довший приглушующий шум і лоскіт ударів, потім було знова тихо.

Ми вибігли на двір, де побачили багато людей і спитали що стало ся. Прийшов один матроз і сказав, що то є нічо, що ми лише отерли ся о ледяну гору. Порадив нам піти спати дальше. Ми вернули знова. Але мама сказала: Я ще ніколи не бачила ледяної гори, я вберу ся і вийду на поклад. Я хотїла перемовити маму іти дальше до ліжка, але вона оперла ся. Я не хотїла сама остати ся, тому зібрала ся і я. Я була така спляча, що менї

трудно було убирати ся, але ми обі зібрали ся тепло і вийшли.

Я думаю, що якби не пан Астор, ми були би згинули. Спускали власне послідну лодку, як нас побачив пан Астор. Він сказав підняти так високо лодку, що моя мама могла в неї вскочити. Але мама не хотіла всідати до лодки хіба під услівем, що і я піду разом з нею. Астор знова дав доказ своєї великодушности, бо зараз спонукав офіцирів, що і мене посадили до лодки.

Астор був найспокійнійший мущина підчас тих страшних годин на „Тітаніку“ якого я лише там бачила. З веселою усьмішкою на устах кермував він роботою при обсаджуваню лодок жєнщинами і дїтми. Не бійте ся „Тітанік“ не утоне і ми будемо всі виратовані, казав Астор, підчас коли він помагав перестрашеним пасажирам всідати до лодок.

Врешті ми були в лодці, хотяй то видавало ся нам непотрібним, а на дворі так зимно, а море таке широке. Але кождий старав ся дістати ся до лодки. Наша була послідною. При веслі сиділа пані Таєр, вона веслувала цілу ніч і лєдві раз при тїм відпочивала. Вона така була відважна, хотяй знала, що єї син і муж остали там на кораблі...

А також і пані Астор була в нашій лодці. Вона плакала, а єї лице було окровавлене від припадкового удару веслом. Була також в нашій лодці молода жєнщина з своїм чоловіком. Вона притиснула ся до свого мужа і казала плачучи, що ніколи не розлучить ся з ним, то офіцири взяли їх обоїх в лодку. Було взагалі в нашій лодці около 35 пасажирів.

Заки ми повсїдали в лодку, вернула я до каюти аби забрати ратункові пояси, котрі нам офіци-

ри наложити. При тім забрала я і теплі коци, бо офіцери казали, що буде дуже зимно і треба буде кілька годин бути на морю. Навіть тоді не думали ми, що „Тітанік“ утоне. Ми мали більше коців як потребували самі, тому злишні дали ми одній нещасній пані, яка була лише в нічній сорочці і мала при собі дитинку, на якій також лише сорочка була. Бідна дитинка весь час смачно спала.

Як ми від'їхали трохи від корабля, споглянули ми на нього, а я сказала до мами: він тоне. І вкоротці він справді і затонув. Аж до самого кінця стояла орхестра і грала: Близше мій Боже до тебе...

В нашій лодці було лише один або двоє людей, що розуміли ся на веслованю, а ми їхали то в одну, то в другу сторону, та все здавало ся нам що стоїмо на однім місци. Але ми все таки досить віддалили ся від „Тітаніка“, заки він затонув.

Ми витягнули з води до лодки вісьмох муштин, пасажирів третої кляси. Вода була спокійна, а небо таке красне, стільки було зьвізд на небі! Нічо не було крім моря і неба. Не можна собі представити як ми чули ся самотними на морю. А при тім стільки було метеорів! А я ніколи в житю не бачила їх стільки. Як звісно каже ся, що як зьвізда спадає, тоді умирає хтось. І ми про се думали, а недалеко нас було так багато людей, що умирали в зимній воді...

Та ніч була така довга. Вкінци побачили ми мале сьвітло. Се під'їхала до нас мала тратва, на якій сиділо збитих в купу дванайцять муштин. Вони зажадали, аби ми забрали їх на свою лодку. Ми спершу запитали хто вони є і не знали самі що робити, бо наша лодка і так була тяжко наладова-

на, а до того і вода ставала, що раз більше неспокійною. Але вони сказали, що вони на всякий випадок вскочуть до нашої лодки, так що ми нарешті взяли їх на свій поклад, бо при їх насильнім вскакуванню могла би лодка дуже легко перевернутися. Се були матрози і наставники з „Тітаніка“. Як ми їх взяли на свій поклад, ставало море щораз бурнійше, так що тут то там вливалася вода до нашої лодки. Вкоротці було єї в лодці на висоту одної стопи, але ми не мали нічого, чим би ми могли ту воду вичерпати. Филі підходили що раз висше, і колиб нас вскорі не забрали на „Карпатию“, ми були би з певністю за якої пів години витопили ся.

„Якжеш вам було на Карпаті“ — питали панну Гіппах.

Як найкрасше — відповідала панна Гіппах з одушевленєм. Ніхто не міг би бути більше учинним та готовим до пожертвованя, як то робила залога „Карпаті“. Вони оставили своїх власних пасажирів, а сердечно заняли ся нами. Нам роздано теплі накритя та зготовлено теплі напої,

До вечера ми не могли заснути. Пасажири „Карпаті“ відступили нам свої каюти, де ми замешкали спільно з другими панями. Першої ночі відступили ми свої ліжка двом молодим паням, які були дуже хорими. Ми спали на софах в їдальнім сальоні. Другу ніч спали ми на матрацах в каюті з молодими панями, а третю вже в вигідних ліжках.

Запитана про офіцерів і матрозів „Тітаніка“ відповіла панна Гіппах в той спосіб:

Про них говорено лише саме добре. Вони знають свій приказ, ніколи не безпокоїти пасажирів що небудь би стало ся. Так і говорила до нас жі-

ноча служба залогі, що нічо не грозить, що се лише невеликий випадок, що ми всі від'їджаючі лодками повернемо, і то правдоподібно ще таки рано. Так вони нам говорили, але вони знали всьо, вони знали, що в сїм випадку говорять страшну неправду.

Георг Броден, атлет з Каліфорнії, котрий рівнож виратував ся на „Карпатії“, так оповідає свої вражіння з катастрофи „Титаніка“:

Я був в своїй каюті і хотів власне іти спати, коли наступив удар. Видавало ся з початку, що то нічого страшного. Я взяв на себе нагортку і вийшов на другий поклад. Пятнайцять мінут пізнійше, спущено першу лодку. Небавом по сїм стали всі пасажири збігати ся на поклад, а ратункові лодки сейчас всюди стали ладити до спущеня.

Я стояв коло управителя театру Гарріса, який пращав ся з своєю жінкою, що всїдала до лодки. Видано приказ, що наперед всїдають жінки і діти, і тому Гарріс остав на покладі. Зараз по відбитю перших лодок скочив якийсь мущина з покладу в море. Богато других пішло його слідом.

В межичасї я завважав таке геройське діло капітана Сміта: Сміт побачив, як на морю топить ся якась дитина. Скочив проте без ваганя в море, вхопив дитину, доплив з нею до одної з від'їджаючих лодок, подав її до лодки, а сам приплив знова до корабля.

В той час, як капітан вертав до корабля, наступила ексильозія, яка потрясла цілим судном. Я мав на собі вже в той час ратунковий пояс і скочив з покладу в море.

Я натрафив на ледяну кригу, вона мене одначе не ушкодила. Плаваючи віддалив ся яких 60 стіп

від корабля, як на ній наступило кілька експльозій. Я обернув ся і побачив, як „Тітанік“ схилений передною своєю частию, тонує. Сотки людей було в той час в воді. Як нещасний наш корабель затонув, чути були проразливі крики плаваючих по морю. Як я вискував з корабля, музика корабельна грала без перестанку. Сьвітла ясніли доти, доки корабель не скрив ся під водою.

Більше як дві години плавав я по морю, тримаючи ся сильно якогось відламка корабля, заки мене не забрано на одну з ратункових лодок. Около 6. години рано явила ся „Карпатія“. І вона всім нам принесла спасене.

На кораблі ще бачив я, як один з корабельних матрозів застрілив якогось чужинця, що хотів гродерти ся через товпу жінок, аби дістати ся до лодки,

Як не раз велике нещастє викриває у людей незнані здібности, можемо пізнати з оповіданя панни доктор Аліци Леадер, одной з нюйорських лікаррок, яка оповідає таке :

На лодці, на якій я ратувала ся, була зі мною графиня Рот. Як показало ся, що моряки які разом з нами сиділи, не вміють обходити ся з веслами і зле лодкою кермували, графиня обняла головну керму лодки і на причуд гарно нею кермувала.

Богато пань пішло на поміч графини і завзято лодкою веслували, підчас коли слабі і недосьвідчені моряки сиділи спокійно в куті нашої лодки.

Сама пані Рот так малює останні хвилі „Тітаніка“ і ратунок його пасажирів :

Страшно було дивити ся, як корабель що раз більше потапає, коли ми, відпливши від нього, оглядали його з боку. Ми були на лодці ч. 8. і від-

там ми бачили, як сьвітло одно по другім гасло, а потім наступила темнота — і резигнация у нас.

На нашій лодці було двох матрозов і 31 жінщин. Імя одного матроза я запам'ятала — називався Гравфорд. Як ми відплили від „Тітаніка“ спитала я одного з моряків, чи не позволив би мені кермувати лодкою, бо я на тім дещо розумію ся. Він радо згодив ся. І я сейчас вхопила за керму.

Моя перша думка по опущеню корабля було аби не стратити притомности і розваги. І ми плили, а жінки веслували з всьої сили. Нараз одна з пань, Пенаско, почала гірко плакати за своїм мужем. То було страшне. Її плач пронизував наші серця, а її стогни були сумні не до описаня.

Богато з нас хотіли, аби вернути ся і шукати чи би не вдало ся ще кого виратувати. Але більшість була тої гадки, що ми не маємо права ризикувати власним житєм.

Я — і ми всі побачили були сьвітла якогось корабля, віддаленого від нас не більше трох миль. Три години гнали ми цілою силою наших мускулів в напрямі сьвітла того корабля, що також плив напроти нас. В кілька мінут пізнійше на наш великий жаль і розчароване побачили ми, як сьвітла ставали що раз менші, а корабель плывучи в иншім напрямі, що раз більше зникав з наших очий.

Пані Люціна Сміт, донька посла з західної Віржінії, яка перед 8 тижнями вийшла була за муж але муж котрої утопив ся разом з „Тітаніком“, так оповідає про катастрофу:

Залога корабля не ждала, аж лодка буде цілком виповнена, але як найскорше її спускала на воду. В нашій лодці було 26 осіб, натомість місця в ній було що найменче на пятьдесят осіб.

Я благала капітана Сміта, аби дозволив сісти в нашу лодку і мойому мужови, але всі мої просьби були безуспішними.

Нашу лодку спущено на воду з одним лише моряком, що мав нею кермувати, але він був п'яний. Він був в такім стані, що не в силі був кермувати і тому жінки самі мусіли взяти за весла, та плисти через ледову воду.

Пані Александра Комптон і її донька з Нью-Орлеану, по прибуттю до Нью-Йорку цілком були прибиті втратою сина і брата Александра, що згинув на „Тітаніку“. Як ми відпливали лодкою від корабля і посілали синові поздоровлене — оповідає пані Комптон — і в голозу нам не приходило, що може бути аке нещастє. Ми думали, що нас висла-но на лодках тільки для більшої осторожности. Як капітан Сміт роздавав нам ратункові пояси, жартував: Буде вам в них теплійше, о скільки не будете потребувати їх уживати.

Всі в нашій лодці страшно плакали і розпачали, як „Тітанік“ затонув. Наш офіцер, що кермував лодкою, вернув опісля лодков на то місце, де „Тітанік“ перед хвилею ще на дармо боров ся з водою. На воді побачили ми якогось мушину, що боров ся з морськими філями. На хвильку я подумала, що то мій син, але се була лише маца, бо мені судило ся, ніколи вже не бачити свого дорого сина.

Пані Юлія Зігель, замужна Кавендіш, дочка знаного міліонера в Чікаго була одною з тих, що виратувала ся з „Тітаніка“. Її муж утопив ся. Вона так оповідає про загибель „Тітаніка“.

Я спала, як мене збудив мій муж, і сказав що наш корабель мав якийсь випадок. Я сейчас встала,

накинула на себе нагортку свого мужа і разом з ним вийшла на поклад.

Тутки було багато людей, але матрози впевнювали, що не грозить ніяке небезпеченство. Почали наповняти лодки жінками, як розніс ся оклик: Ратуйте своє жите.

Я була в другій лодці. Мій муж поцілював мене на пращане і сказав мені, що я мушу остати в лодці, а про себе він вже подбає. Небо було ясне.

В хвили як лодку вже спускали на воду, ще раз поцілувала я свого мужа.

Якийсь мущина хотів дістати ся до лодки, але його усунено. Інший знова мущина, Канадиєць, який твердив, що вміє кермувати, звернув ся до стоячої на покладі групи людей і сказав: Я вмію кермувати, але як в лодці є ще місце для когось, нехай всідає котрась з женщин. Я не є трусом.

Жінки стали просити його аби він всів до лодки і став нею кермувати, а ті що стояли на покладі, теж налягали на нього, аби він то зробив. Він стиснув руки своїх знакомих, спустив ся шнурком до лодки і обняв її керму.

Мене страшно болить втрата мого дорогого мужа, але я тішу ся, що маю вратовану дитинку, яку я підчас нашої подорожі оставила в дома.

Незвичайно вірно і интересно оповідає про катастрофу „Тітаніка“ панна Мінаган, яка їхала в товаристві свого брата д-ра Мінагана і його жінки.

Мій брат — оповідає вона — брав живу участь в ратованю жінок. З усьмішкою на пращане і словами: „будь відважна“ відпровадив він свою жінку до лодки, а сам вернув на корабель, який вже тоді стояв під водою.

На „Тітаніку“ було в нашім товаристві двай-

цять або більше молодих жінок, які всі вертали з щасливо до тепер перебутих медових місяців. Але потім вернули вони до дому вдовицями в сльозах і смутку замість щастя.

Памятного вечера — оповідає панна Мінаган далі — сиділи ми на покладі „Тітаніка“ і розкошувалися сьвіжим воздухом і чудовим небом. Старі матрози казали нам, що ще ніколи не бачили моря так спокійного. Около пів до десятої вечером стало нараз так проразливо зимно, що ми всі мусіли повтікати до своїх кают. Ми мусіли з страшною шкоростю наїхати на ледяні гори, бо воздух в кількох мінутах став таким зимним, що ми не могли огріти ся навіть тоді, як закривали ся коцами.

Ми власне положили ся до ліжка, як нараз зауважили ми у корабля глухе потрясенє, при чім корабель став поволійше їхати. Я думала навіть, що корабель зовсім став, а опісля почули ми розкази капітана і ми сейчас вийшли на поклад, аби побачити, що властиво стало ся.

Я ніколи в моїм житю не бачила такої притомности ума і відваги, яку я бачила у мушчин першої і другої каюти. К. Астор став неначе душею ратункової акції. Майор Бут, Гуппенгайм, Віденер і Таєр творили групу, яка обдумувала всі пляни, що їх опісля мало виконати ся.

В тім виступає Кольонель Астор і кричить: Не пустить ся до лодки ні одного мушчини, заки не забере ся в лодки всіх жінок і дітей.

Богато жінок не хотіло опустити корабля. Пані Астор притулила ся до свого мужа і просила його аби позволив її разом з ним остати на „Тітаніку“. А коли він наставляв на те, що принайменче вона повинна ратувати ся, обняла його і благала дати її

можність, поділити свою долю з долею Астора. Він одначе взяв її на руки і заніс до лодки, яка власне перед нашою була спущеною.

Я і жінка мого брата не хотіли оставити його самого, хотяй ми знали, що корабель затоне, а разом з ним всі, що на нім будуть. Ми просили проте брата аби ратував ся з нами. Але він сказав: Ні, я остану з другими, все одно, що стане ся.

Опісля, як час уходив, а відчіпали власне послідну лодку, брат силою нагнав і випхав нас до лодки. Він сказав нам „будьте здорові“, і говорив нам спокійно, але з глибоким зворушенем! „будьте відважні!“ Потім помахав він нам ще рукою і ми відплили на море на таке віддаленє, що повставший по затопленю корабля вир, вже не міг нас захопити.

Як корабель тонув, почули ми проразливу експльозию, яка розсадила корабель на двоє, а як він сходив вже під воду, бачили ми мого брата як все махав рукою, хотяй ледви чи міг він нас бачити, бо ніхто з нас не мав сьвітла. Ми не мали нічого з собою, крім одежі, яку ми встигли скоро натягнути. Ніхто з нас не подумав про те, аби взяти з собою одіж або поживу, бо ми знали, що сигналізовано „Карпатию“ і що „Карпатія“ є вже в дорозі на наш ратунок.

Як залага спускала лодки на воду, чули ми кілька вистрілів, але нам сказано, що офіцири стріляють ддятого, аби відстрашити пасажирів третьої кляси, які силою хотіли дістати ся до лодок. Крик чути було лише між пасажирами третьої кляси, всюди инде панував взірцевий спокій.

Я ніколи не забуду спокою і відваги муштин, як вони стояли на кораблі, і заглядали в очи неминучій смерти. Тут то там виступав з них один,

та вдивляючи ся далеко крізь ніч посилав рукою відїзджаючим, послїдні поздоровленя.

Потім чим раз менше їх було видно, аж всьо пропало і всюди стало тихо — кінчить своє оповіданє панна Мінаган.

Тома Вітлей, один з корабельної служби „Тітанїка“, якого з зломаною ногою принесено до шпиталю, спав пять покладів нисше головних спальних салонів. Він вибіг на гору і бачив ледяну гору, що вносила ся до гори наче яка вежа, далеко висше понад передну часть корабля.

Вона — каже Вітлей—виглядала як величезна гора скла. Я бачив, що ми пропали. Майже зараз потім почув я, що теплярню ч. 11 заливає вода, і що ми мусимо згинути. Двері непрускаючі воду всюди позамикано, але офіцири, які бояли ся експльо-зії в долїшних частях корабля, візвали охотних людей, які би загасили в тих частях вогні.

Сейчас зголосило ся поверх двацять людей і зійшли на долину. Аби вони дістали ся до кїтлів, треба було їм знова отворити двері, а за той час ми чули, як крізь отворені двері бухала вода до середини. В кілька мінут пізнїйше були вже ті люди з наложеними ратунковими поясами на кораблі.

Панї Б. Гарріс, жінка директора театру, який згинув в тій катастрофі, так оповідає :

Ми були в своїй каюті, як до нас донїс ся розказ старшини убирати ратункові пояси і виходити на поклад, Сей розказ видано кілька мінут пізнїйше по з'удареню корабля з ледяною горою. Ми не мали понятя, що небезпеченьство є поважне і думали, що се якийсь незначний випадок з машинами. Навіть як ми повбирали вже ратункові пояси

і повиходили на поклад, не могли ми зрозуміти значіння такого розказу.

Як ми виходили на поклад, стрінули ми групи мушчин і жінок, що сьміяли ся і жартували. А як ми побачили з покладу, що стали відв'язувати ратункові лодки, почав нас здіймати страх перед нашим положенєм. Потім слідував розказ: Наперед жінки і діти.

Офіцери і матрози оббігали всюди і повторяли розказ: Наперед жінки і діти! Богато жінок мусіли силою впровадити до лодок. Одні думали, що то всьо лише жарт, інші знова не хотіли полишити своїх мужів, багьків та братів.

Як пасажири зрозуміли грозу свого положення, бачивши, як офіцери і матрози взяли ся до своєї роботи, зрозуміли тоді рівнож, що мусіло стати ся щось страшного і тоді всі спішили до ратункових лодок.

Астор і його жінка стояли недалело нас. — Як офіцери „Тітаніка“ прийшли до пані Астор і радилі її, аби вона всіла до лодки, вона сего нехотіла зробити, бо не хотіла опустити свого мужа. Потім сказано мені, аби я всіла до лодки. Мій муж попровадив мене і всадив до лодки, яку сейчас і спущено.

Пані Астор всіла до иншої лодки. Як спущено мою лодку, бачили я мого мужа і Астора як стояли разом. Мій муж слав мені рукою поздоровлення. Се було послідне, що я бачила у нього.

Цілі години сиділи ми страшно перемерзлі в тій нещасливій лодці. Потім побачили ми „Карпатию“, а мушчини почали плисти в сторону корабля. „Карпатія“ стала, нам викинено драбинку і нас витягнуто на поклад. Я стала з краю корабля і о-

глядала надпливаючі лодки, та надіяла ся, що кож- дої хвилі може надплисти мій муж. А потім як ви- порожнено послідну лодку, пізнала я з страшною роспукою, що мій муж згинув разом з „Тітаніком“.

Панна Анна Келлі з Чікаго оповідала по своїм прибуттю до Нью-Йорку, що булаб напевно остала на „Тітаніку“ і разом з ним згинула, колиб послід- не місце в послідній лодці була заняла пані Бурке.

Вона оповідала живо про відносини між паса- жирами третої кляси підчас з'удареня корабля з ле- дяною горою, та про те, як вона дістала ся на по- слідну ратункову лодку і то на послідне місце.

Разом з нею приїхала з Чікаго 15-літна Анна Їован, котрої тїтка згинула на „Тітаніку“. Дівчинку ту забрали від єї тїтки та всадили до ратункової лодки, яка сейчас від'їхала. Більше та дівчинка не бачила своєї опікунки.

Я не була би уратованою — каже панна Кел- лі — колиб не те, що пані Бурке вагала ся всїсти до лодки, не хотячи опустити свого мужа. Я була в послідній лодці і я була послідним пасажиром виратуваним з „Тітаніка“. Офіцер сказазав був тоді що то ще є послідне вільне місце.

Мене збудила одна з жіночої корабельної служби, яка сказала, аби сейчас убирати ся і ви- ходити на поклад. Я то зробила. Зі мною разом була Анна Їован як я виходила сходами, але вона опісля від мене відділила ся, бо нас розділила тов- па людей, яка попхала єї в иншу сторону. Я побачила єї відтак аж на „Карпатії“.

З місця, де я стояла, хотїло кількох мущин, що виглядали дико і зрезигновано, дістати ся силою до лодки. але до них сейчас офіцери почали стріля-

ти. Деякі з них пали трупом, деяких знова вдалося офіцерам усунути.

Ті, що виратувалися з „Тітаніка“ оповідають про героїство двох, католицьких священиків, котрі помагаючи жінкам і дітям всідати до лодок, як вже для прочих не було ратунку, успокоювали засуджених на нехлибну смерть, збирали їх коло себе та уділювали слів розради ввиду неминучої катастрофи.

Оба священики відправляли на кораблі богослуження, а як того нещасного вечера рознесла ся вістка про нещасливу пригоду корабля, поспішили оба на поклад, та докладали всіх старань, аби удержати порядок і забезпечити жінкам і дітям ратунок. Коли коло них громадилися муштини різних народностей, вони підносили руки до неба та проводили горячі молитви.

Ніхто, що прийшов до них ради розради не пішов без слів надії на красшу будучність. Священики обслуговували кожного, що до них прийшов, чи католик він був, чи не католик. Коли корабель що раз більше тонув, то тим більша збирала ся громада людей коло священиків, та брала участь в їх молитвах. Ті що відпливали в послідній лодці бачили, як муштини клячали на кораблі, і як в посліднім моменті, коли вже світла гасли, з тої групи, над якою взяли провід священики, не було чути ніяких криків, бо всі були заняті тихою молитвою. Один з тих священиків був з Англії, другий з Німеччини.

Другий гарний примір зимнокрової розваги в виду грозячої небезпеки маємо з поведеня капітана Кросбі, що теж брав живу участь в ратованю женщин. Входячи до жіночих кают казав він: Добре би було, аби ви на всякий випадок убрали яс і були приготовані, бо і другі те саме роблять.

Кросбі згинув на „Тітаніку“ але його жінка і дочка уратували ся.

Більшість з тих, що згинули на „Тітаніку“ преспокійно спали на кораблі. Як капітан Кросбі перестеріг жінку і дочку перед небезпеченьством, поспішив на поклад, аби там помагати другим ратувати ся. Тоді послідний раз бачили його жінка і донька. Вони всіли до передпослідної лодки і на ній спасли своє жите.

Дальші оповідання виратуваних.

Г. Габен з Індіанополіс стверджує відомий впрочім факт, що „Тітанік“ в часі катастрофи плыв з великою швидкістю. Як тільки стало ясним, — оповідає він — що небезпеченство є велике, стали пасажири глотити ся до ратункових лодок. І настав такий переполох, що многі вискочили почерез поруче у воду. Було цікавим те, що світла світили заєдно, хочай корабель що раз більше тонує.

Як ми відплили вже на досить велику віддаль і бачили на покладі корабля сотки людей, що з розпукню споглядали на широке море, що їх за хвильку мало прийняти в свої обійми, почули ми на кораблі кілька по собі слідуючих експльозий. Богато людей повисакаувало тоді з корабля. Потім ми бачили, як корабель в середині розпук ся і як люди впадали до моря. А корабель тонує раз у раз, світла стали гаснути і се було послідним, що ми з „Тітаніка“ бачили.

Температура на морю була дуже низькою, а в моїй лодці так жінки як муціни були дуже легко повбирані. Декілька з них повмирили. Офіцер, який кермував нашою лодкою, порадив, що найліпше буде померших похоронити. І обладувавши їх тягарми, вкинено нещасних до моря. Нам відомими були инші подібні похорони з других ратункових лодок.

Ми не знали, що „Карпатія“ є близько нас, колиб ми се були знали, булибисьмо тих померших ще ратували.

Як „Тітанік“ вже потапав, побачив Август Веннерштром, по народности Швед, з боку комнати

до куреня лодку до складання. З трома другими вдалося йому лодку сейчас спустити на воду і на ній ратувати ся. Чотири рази розбивала ся лодка, але за кожний раз вдалося їм лодку направити, аж врешті надплила „Карпатія“ і їх забрала на свій поклад.

Як вони плавали по морю, бачили вони в воді, як запевняє Веннерштром, що найменше 200 людей, які потопили ся.

Що стосунково багато виратувалося з корабельної служби можна собі пояснити в той спосіб, що многі з них вискочили з „Титаніка“ в воду, а опісля їх повиловлювали ратункові лодки.

Богато з людей оповідали, що завдячують своє виратуване великим кригам леду, яких на морю було велике число. І так приміром Італієць Еміліян Порталюпі тільки тому уйшов нехибною смертю. Він спав цілком смачно як корабель наїхав на ледяну гору. Він спав навіть далі, як вже пасажери ратували ся в лодках. Збудила його доперва експльозія корабельного кітла. Тоді доперва вибіг він на поклад, натягнув ратунковий пояс, та не надумуючи ся багато, скочив в море. Тут натрафив він на ледяну кригу, видрапав ся на неї і при єї помочи зміг удержати ся на поверхні моря доти, поки не надїхала „Карпатія“.

З слезами в очах, які на силу старав ся здержати, оповідав В. Сміт з Чикаго про катастрофу „Титаніка“, а особливо про родину Колір з Англії що їхала на „Титаніку“. Був там іменно Гаррі Колір, його жінка і осьмилітна донька. Вони мали їхати до Америки на кораблі „Нью-Йорк“, але той ізза страйку англійських корабельних робітників не міг

ще в той час виїхати і тому родина Колір поїхала на „Тітаніку“.

Як тільки наїхав „Тітанік“ на ледяну гору, сейчас вони побудили ся і легко убрані вибігли на поклад. Хтось крикнув, аби пасажери вбирали ратункові пояси. Колір побіг сейчас аби принести три пояси для себе, жінки і доньки.

Але жінка не побачила його вже більше. Разом з другими жінками поведено єї сейчас в ратункову лодку. Безпосередно передтим стало ся, що три лодки наповнені вже пасажирами поперевертали ся. Се так настрашило жінок, що вони в ніякий спосіб не хотіли всїдати до них. Вкінці наступило таке, що жінок виривали з рук їх мужів і вкидали їх попросту до лодок.

Коло лодок стояли офіцери з револьверами в руках аби могли здержати тих муштин третьої класи, що силою хотіли дістати ся до лодок. Один з них скочив таки до лодки в надії, що таки вирачує ся, але його схопив офіцер і вкинув до води, де він утопив ся.

Пані Колір оповідала, що кінець „Тітаніка“ був страшний, як було дивити ся на нього з покладу лодки. Наперед схилив ся один бік корабля, відтак другий, аж корабель цілком став тонути, підчас чого сотки людей гинучих з „Тітаніком“, своїм розпучливим криком страшенно продирали воздух.

Ще цілу годину чути було крики, поки корабель не затонув, а то була для пані Колір незабутна в житю хвиля.

Ратункова лодка мала дуже багато до праці, аби удержати рівновагу і оминати з'удареня з якою ледяною кригою.

Пані Колір з донькою остали круглими бідаками, бо весь маєток який мали, пішов з її мужем на дно моря.

Панна Константина Віллярд, яка опустила „Титаніка“ 20 минут перед його затоненем так оповідає свої вражіння з катастрофи:

Коли я вибігла по з'удареню корабля на поклад, спускала власне залога ратункові лодки, а жінки бігали то сюди то туди, шукаючи своїх мужів і дітей. В лодки всаджували самих жінок, а якісь два мушцини схопили мене і майже вкинули до лодки.

Не трать часу, возми її силою, як сама не хоче іти — крикнув офіцир до одного з тих. Перед тим ще побігла я до своєї каюти, а відтак бігала з каюти до каюти, аби вишукати своїх знакомих, але на дармо. Маленька англійська дівчина надбігла на мене і кинула ся мені на шию. „Я сама самісїнька — плакала вона, чи не схочете мене взяти з собою? Втім почала я розуміти грозу нашого положеня і побачила що окрім двох, всі лодки вже відійшли. Тоді нас забрали до лодки. Всі жінки мали на собі ратункові пояси. Як нас мушцини всаджували до лодки, то сьміяли ся до нас, та жартуючю взивали, аби ми були відважними.

Ніколи не забуду — каже далі панна Константина — одної пригоди, яка мала місце підчас того, як спускали нашу лодку. Мене власне всадили були до лодки, але я ще не усїла була. З боку корабля вибіг якийсь чоловік тримаючи в руках щось завите, та з сльозами в очах сказав до мене:

Прошу вас, добра пані: чи не схотїлибсьте бути так добрі ратувати мою маленьку дитинку? Про мене байдуже, але благаю вас возьміть її

з собою. Само собою розуміє ся, що дитину я взяла. — Більшість жінок мусіли стояти в лодці, бо ратункові пояси, які вони мали на собі робили їм неможливим сидіти.

В нашій лодці було сімох муштин, около двайцять жінок і кількоро дітей. Ніч була темна. Двадцять мінут по наших від'їзді почули ми сильні експлозії на кораблі, а корабель здає ся розпук на двоє і тонув. Одна з жінок в нашій лодці стала сьпівати духовну пісню, а ми всі стали разом сьпівати, хочай деякі лише з нас знали слова. А доокола нас розносив ся дикий плач безмежної розпуки...

Іван Таєр 17-літний молодець, котрого батько, другий віцепрезидент пенсильванського Товариства залізничого в катастрофі згинув, а мати виратувала ся, так оповідає про ту морську трагедію:

Мій батько був вже в ліжку, а я і мати власне лагодили ся іти спати, як наступив удар. Я взяв на себе нагортку і вийшов на поклад, але не побачив нічого цікавого. Я вернув опісля до нашої каюти, а батько і мати удали ся рівнож на поклад.

Ми були цілком убрані, а коли видано приказ убрати ратункові пояси ми їх убирали, а поверх них натягнули нагортки. Вийшовши на поклад, де були зібрані жінки і діти, попрощали ся ми з мамою,

Тому що ми не думали навіть, що може грозити більше небезпеченьство, оставили ми маму, а самі пішли по покладі. Потім ми вернули на первісне місце і тут побачили, що мама ще не відїхали. Батько разом з мамою пішли по покладі, я пішов за ними. Міжтим зайшла мені дорогу товпа людей, так що я їх стратив з очий і вже не побачив

чив батька ніколи. Се було пів години перед тим, як корабель затонув.

Я побіг на ту сторону, звідки від'їздили лодки, хотів в одну з них вскочити, але там була така сила людей, що я зрезигнував зі свого пляну.

Я побачив, що багато мущин скакало в море. Разом з одним моїм товаришом постановили ми зробити те саме. Товариш скочив недалеко корабля, але приплив до него назад. Я вже і не бачив його більше.

Я скочив з задного боку корабля в море, затонув, а коли вплив на воду, якась сила погнала мене в сторону від корабля.

Мене ще раз втягнуло у воду, а коли я вплив знова, мене вхопила філя і кидала мною серед маси відламків корабля.

Нараз намацав я рукою якийсь предмет. Коли я зніс очи, побачив я лодку, а на ній кількох мущин. Один з них поміг мені вилізти до неї. В короткім часі було на ній 25 до 30 мущин. Ми співвали духовні пісні і ждали аж буде ранок. На нашім покладі був помічник телеграфіста з корабля і той нас залевнював, що „Карпатія“ є вже недалеко і що незабавки ми всі будемо спасені.

Надійшов нарешті бажаний час: Надплила „Карпатія“ і за якої півгодини ми всі були на її покладі, щасливі із свого спасеня, але з тяжким болем серця по втраті своїх дорогих та ізза страшної катастрофи, в котрій стільки наших ближних стратило своє жите та майно.

*

*

*

І так ми навели тутки оповідання більшої кількості наочних свідків на те, аби наші читачі з тих оповідань могли собі виробити як найвірнійший образ того страшного нещастя.

У всесвіті наступають в ряди — годи великі катастрофи, що потрясають цілим людством і дають йому ясний образ того, як малим є чоловік з своїм розумом супроти великої, могутчої Природи. Коли згадаємо собі з історії великі вибухи вулканів, що нищили тисячі і тисячі людських істновань, великі катастрофи спричинені бурями і хмароломами¹⁾, то катастрофа „Титаніка“ стає побіч тих нещасть, що принесли людськості великі втрати.

І тому ми і пускаємо між наших титачів отсю книжочку, нехай її читають, пізнають велике нещасте і біль тих, що їм судило ся пережити те велике горе. Незабавки наступає перша річниця страшної катастрофи. Нехай же наша книжка в ту першу річницю великого нещастя іде між наших людей, та най буде рівночасно скромним руським вінком на гріб тих, що в обороні безборонних жінок і дітей, для добра ближнього — як учив великий Учитель — понесли терпіня, а тепер лежать заховані в незнаних гробах бездонного моря.

Бо виказуючи в нашій книжці геройські вчинки таких людей як письменник Вільгельм Стель, Яків Астор, майор Бут, і многих других, що самі ішли на певну загибель, лише аби своїм ближнім дати ратунок, хотіли ми дати примір, що — як стоїть

¹⁾ Власне при писаню сеї книжки приносять телеграми відомости про страшну бурю в північній Америці, що принесла смерть і руїну кількадесятьом тисячам людей і спричинила шкоди на кілька сот мільонів доларів.

в писаннях св. Івана — „нема більшої любови над ту, як хтось для своїх приятелів гине“.

„Боже мій ближше до Тебе!“

Всі майже наочні сьвідки катастрофи „Титаніка“ оповідають про те, як в хвилі тонення корабля корабельна музика грала похвальний гимн „Боже мій ближше до Тебе“? Вже доходила вода висше колін, а музика все грала похвальну пісню на честь всевишньої Сили. Ох, бо і велика то сила чутя у тій благальній пісні, що змогла опанувати товпою людей і заставити в обличу нехибної смерти сьпівати похвальний гимн невидимому Творцю!

Ми не маємо змоги передати тої пісні нашим читачам в відповідній формі на нашу мову. Даємо тутки досить вільний переклад величнього гимну, але вже з нього пізнають читачі ту силу і красу почувань тої людини, що пісню творила.

Мій Боже ближше до Тебе
Ближше до Тебе!
Чи око заллесь слезою у мене
Ближше до Тебе!

Чи гнете жах та мука мене
Кличем менї завсе буде:
Мій Боже ближше до Тебе,
Ближше до Тебе!

Чи ніч заскочить, як Якова раз,
Нечайно мене,
Чи спочину в дорозі
На камени де.

Навіть в снах тут у мене
Одно бажанє все та вє :
Мій Боже близше до Тебе,
Близше до Тебе!

Най по дикім краю йде моя дорога
І стрімко стежина паде,
Дар Твій усякий дла мене
Усе лише щастєм буде;

Щоб не зблукав я в біді
Кличуть ангели мені:
Мій Боже близше до Тебе
Близше до Тебе.

Як нічка мине потім,
Як сонце засяє мені,
І я близше буду
Як передтим.

Збудую мою сьвятиню Тобі,
Закличу радо в гору:
Мій Боже близше до Тебе,
Близше до Тебе!

Всьо посилай по своїй волі
В житю дла мене;
Щоб лиш сповнилось моє бажанє :
Близше до Тебе.

А як скінчу мою паломну путь
Утішно знесу Тобі мою грудь:
Мій Боже близше до Тебе,
Близше до Тебе!

Отсе та пісня-гимн, що засудженим на смерть несла в послідних хвилях укоєне їх великого болю... Уповні думкою-щастєм тої близькості доброго Бога, з спокоєм чекали своєї долі... І се було їх одинокою надією на розв'язанє страшних терпінь. „Всьо посила по своїй волі в житю для мене, щоб лиш сповнилось моє бажанє: Близше до Тебе — говорить ся в пісні. І певно, ті люди, котрих геройський спокій і резигнацію ми сьогодні подивляємо, послідні хвилі свого житя віддали почуваням могучого гимну. „А як скінчу свою паломну путь, утішно знесу Тобі мою грудь: Мій Боже близше до Тебе...

І кінчили ті нещасливі свою путь серед зимних ледяних гір, на просторах безмежного моря і сходили в бездонні челюсти ненаситного океану з тою думкою, що незабавки будуть близше до Бога...

Справа катастрофи Тітаніка перед слідчою комісією.

У вас вже згадувало ся про те, що американське правительство сейчас по катастрофі виделегувало спеціальну слідчу комісію, яка мала провірити справу катастрофи і оречи, хто в тім случаю поносить вину небувалого випадку. Перед тою комісією переслухано цілий ряд свідків, які для наших читачів будуть певно також цікавими, так як переслухувані люди перед урядовою властю давали вірні і правдиві зізнання про стан річий підчас катастрофи.

Одними з найцікавіших будуть зізнання директора Віте-Стар Лінії, котрий, як звісно, їхав на Тітаніку і котрому приписують, що то він власне дав приказ їхати з шаленою шкоростю, яка мала довести до страшного з'удареня з ледяною горою.

Ісмай, зломаним голосом оповідав про те, як він уйшов з корабля від того часу, як від'їхав на ратунковій лодці разом з жєнщинами, поки не найшов ся на покладі „Карпатії“.

Він не знав напевно на котрій лодці він від'їхав, зміг одначе сказати, як довго оставав ще на „Тітаніку“ вже по з'удареню. Додав при тім, що заки він всїв до ратункової лодки, його запевнено, що на кораблі нема вже ні одної жєнщини.

О скільки зможу найвірнійше справу представити — казав Ісмай — дня 1. цвєтня виїхав „Тітанік“ в свою першу дорогу, яка ішла цілком вдоволяючо. В дорогу на океан опустили ми Сітемптон о 12 год., переїхали Егербург, поїхали дальше на

Квенстон, куди ми, як думаю, заїхали в четвер в полудне. Першого дня робили ми 464 до 474 морських миль, другого і третього дня їхали ми 576 або 579 миль. Погода була чудова, з виїмком, що одного дня мали ми вечером около 10 мінут мраки. З'ударенє мало місце в неділю вечером. Не знаю докладно часу. Я власне тоді спав, як то стало ся. Корабель затопув, як мені потім сказано, о 2 год. 20 мінут над раном. Корабель не їхав повною скоростію. В такім випадку мусів би був робити 78—80 оборотів, коли він їх робив лише 72—75, а до того навіть не всі корабельні кітли були в русі. Признам ся, що ми задумували пустити корабель повною скоростію доперва в понеділок по полудни або у второк рано.

Мені здає ся, що удар мене збудив. Я лежав ще мінуту або дві, потім встав, вийшов на поклад, де стрінув одного з матрозів і спитав ся, що стало ся. Він відповів, що сам не знає. Потім вернув я до своєї комнати, надягнув на себе нагортку і вийшов на поклак де здибав капітана Сміта. Що стало ся? спитав я. Ми наїхали не ледяну гору. — була відповідь капітана. Я спитав чи небезпеченство є поважне на що він відповів, що він думає, що поважне. Потім зійшов я на долину, де стрінув корабельного надінжінера. Я спитав його, чи він думає, що корабель є поважно ушкоджений. Він дав потакуючу відповідь. Потім пішов я вздовж покладу, побачив, як офіцир був зайнятий спусканєм ратункових лодок, і став йому при тім помагати. Ісмай додав ще, що на кораблі находив ся урядник того будівельного підприємства, що корабель будував, Тома Андрé, він мав наглядати, чи корабель

буде в добрім стані і які би можна додати ще уліпшення, але він згинув разом з „Тітаніком.“

„Чи говорили ви коли з капітаном Смітом про скорість їзди?“ питали Ісмая.

„Ні, ніколи“ — була відповідь.

„Чи говорено про те, що скорість треба що раз побільшувати, коли ви хотіли в середу о 5 год. рано прибути до Нью-Йорку?“

„Таж ми не мали нічо до зискання, аби потребували скорше прибувати“.

Ісмай доказував, що обороти повинні були бути більшими, бо так водить ся з новими кораблями. В суботу було 75 оборотів, але се цілковито не є найбільша скорість. При тім Ісмай не знав нічо про те, що зголошено близькість ледяних гір, а сам ще не бачив ніколи ледяної гори.

І з тої причини ви не мали ніякої розмови з капітаном?

„Цілком ні. Се не належало до мого урядовання. Я був на кораблі більше як пасажир і не мішав ся в справи капітана“.

Ісмай не годен був ствердити, чи виратуван зістали всі жінки і діти. В його лодці було 45 людей, в тім 4 мушчини, але він не бачив, начеб які мушчини силою хотіли дістати ся до ратункової лодки, жінок натомість брали, котра лише прийшла.

„Який був стан корабля при вашім від'їзді?“

„Я стояв власне напроти ратункової лодки. в якій було вже досить людей. Один офіцер взивав, чи не ма ще яких жінок на покладі. Але в поблизу не було жадних і я скочив до лодки.“

Майже всі пасажери, яких бачив Ісмай, мали ратункові пояси. Він не бачив нікого, аби скакав в море. Вони відплили опісля на повне море, і пе-

речекали там чотири години, аж до прибуття Карпатії.

„Що можете сказати про затонення „Тітаніка?“

„Нічо, я не бачив його, як він тонує. Я відвернувся плечима до корабля. Я не хотів бачити його, як він тоне, а тепер вдоволений, що я того всього не бачив“.

Додав далі Ісмай, що корабель був найліпше збудований, як лише собі можна представити, і що не було попросту корабля, який міг би був дорівняти „Тітанікови“. Колиб удар наступив був в передню частку корабля, то певно він ще нині плавав би на морських водах, але крига протягла весь бік і не було вже ратунку. Що до ратункових лодок і других приладів, то всьо було улажено так, як того вимагав англійський закон і проти тих приписів Товариство не могло би видати ані одного зарядження.

Зараз по директорі Ісмаю переслуханий був капітан „Карпатії“ Ростроп.

„Котрого дня виїхали ви з Нью-Йорку“ — спитав його сенатор.

„11. цвітня, в дорогу на Гібральтар“.

„Кілько ви мали пасажирів?“

„Мені здає ся, що 120 першої кляси, 50 другої, а 565 третьої кляси“.

„Оповідайте всьо, що стало ся по вашім виїзді з Нью-Йорку“.

„Ми виїхали в четвер в полудне. До неділі до півночі мали ми чудову погоду. О год. 12. минут 35 в понеділок рано, повідомлено мене, що „Тітанік“ дав сигнал небезпеченства.“

„Хто вас повідомив?“

„Телеграфіст бездротного телеграфу. Вість була того змісту, що „Тітанік“ знаходиться в великім

небезпеченьстві. Я казав сейчас змінити напрям їзди, скоро лише „Тітанік“ подав нам означене свого місця. І я став їхати в його напрямі, а віддалене між нами виносило 58 морських миль. Я післав по надінжініра, казав оглянути корабельні кітли і дав приказ гнати як мож найскорше напроти „Тітаніка“. Офіцірам дав приказ застановити всяку роботу лагодити ратункові лодки, як рівнож мати приготованими другі ратункові средства.

Як я прибув на місце катастрофи, побачив я перед собою ледяну гору, я казав стати, і почав збирати ратункові лодки розкинені по морю. В тім часі почало дніти. Наоколо, на віддаль чотирох миль бачив я всюди розсіяні лодки. А на всі боки нас були ледяні гори; около двайцять з них були висоти 150 до 200 стіп, много було менших. Всюди видко було останки корабля. О год. 8·30 були вже всі з виратуваних на покладі „Карпатії.“

Потім оповідав капітан Рострон з слезами в очах далі.

„Я закликав офіцира і сказав що треба відправити службу божу, похвальну за тих, що виратували ся, поминальну за померших. Я се сказав і директорови Ісмайови. Він відповів, що можу робити, що хочу. Ми найшли сейчас сьвященника, і той відправив перед пасажирами службу божу.

Трох з корабельної залоги „Тітаніка“ вибрано з лодки мертвих з пересиленя. Поховано їх в морю.

Запитаний про ратункові лодки „Тітаніка“ відповів Рострон, що всі вони були нові і будовані відповідно до англійського закона. Одну з них бачив він між розбитками „Тітаніка.“

„Чи „Тітанік“ був на добрій дорозі, як ви перший раз з ним говорили?“.

„На найліпшій дорозі до Нью-Йорку, ми звемо її полудневою, аби оминути ледяні гори“.

Капітан Рострон не хотів казати, чи капітан Сміт був достаточо повідомлений про небезпеченство і чи можна було оминути ледяні гори, як би був пішов за осторогою.

„Чи вважаєте поведене капітана „Тітаніка“ розумним і всказаним особливо зі згляду на пору року“ — ставили питанє.

„Так“ — відповів Рострон.

„Яка повинна була бути скорість у такого корабля як „Тітанік“ ?

„Я не знав „Тітаніка“ — казав капітан — і тому не можу нічо казати. Я не бачив ніякого льоду, заки не дістав вістки від „Тітаніка“, але я знав остережене, що ми можемо натрафити на ледяні гори. Мій корабель плыв з повною скоростию. Але я установив осібну сторожу, а крім того, багато других людей зголосило ся добровільно, аби сторожити підчас цілої їзди“.

Капітан Рострон зізнав, що „Карпатія“ мала всього дваццять ратункових лодок, відповідно до англійського закона.

„Чи не вважаєте се доказом, що той закон не є тепер на місци? Ваш корабель, який був о много менший від „Тітаніки“ мав стінки ратункових лодок, що і „Тітанік“.

„Ні, „Тітаніка“ самого вважали за ратункову лодку“.

„Ви кажете, що корабельний капітан має абсолютну контролю над рухом корабля?“

„Після закона так, але треба взяти на увагу,

що ми часом мусимо взяти ся і вказівками властителей корабля. Колиб ми того не робили, нас би звільнено зі служби“.

„Коли наспіла телеграма небезпеченьства, наш телеграфіст не був у службі, але як він розбирав ся іти до ліжка, мав він апарат на вухах, і колиб не та обставина, ми не були би ніколи чули про нещасливу пригоду Тітаніка“.

Перед тою комісією переслухано також винахідника бездротного телеграфу Марконього. У нас вже було сказано, що те, що хоч часть людий змогло виратувати ся треба завдячувати бездротній телеграфії. Колиб не депеші вислані з „Тітаніка“, а одержані „Карпатією“, хто знає, чи з всіх виратуваних людий і десять остало би при житю. Винахідником телеграфу без дроту є Американець Марконі і коли його запросили дати поясненя відносно бездротної телеграфії, він радо явив ся.

Марконі каже, що після інструкцій корабельних товариств, телеграфіст на корабли має слухати приказів капітана. На питанє чи є правило, кільки на примір на яким корабли має бути телеграфістів, каже :

На кораблях таких як „Тітанік“, „Олімпік“, мусять бути два. „Карпатія“, корабель менший, мала одного. Бездротний телеграф „Карпатії“ ділає лише на невелику просторонь, найбільше на 200 морських миль. Апарат „Тітаніка“ приймав і віддавав депеші на 500 миль в день, а 1000 миль в ночи.

„Чи думаєте, що „Тітанік“ мав найліпший апарат?“

„Так, він мусів мати його найліпше видосконалим“.

Сенатор комісії питав ще Марконього, чи конкуруючі підприємства не могли переловлювати і перешкодити бездротним депешам „Карпатії“?

„Не можу того сказати. Близько коло Нью-Йорку мав я вражінє, що існує якась перешкода. Потім, як „Карпатія“ дальше получила ся з Нью-Йорком і Ново-Шотляндією, то, можна сказати, не було вже перешкоди“.

„Чи чули ви, що капітан „Карпатії“ казав, що те, що вони одержали депешу „Тітаніка“ було лише щасливим випадком, і що се хиба можна назвати волею Провидія?“

„Так, я то чув. Се була тільки воля і допуст Провидія що так стало ся“.

„Чи не можна би завести такого, аби на кождім кораблі було по двох телеграфістів і кождий з них все був при апараті?“

„Можна би, але власгителі кораблів не хотять держати по двох телеграфістів, коли вони одним можуть вдоволити ся. Менші підприємства заховують в той спосіб більші видатки“ — кінчив Марконі свої уваги.

Другий офіцир „Тітаніка“ Лігтольдер зложив перед комісією широкі зізнання передовсім про те, що „Тітанік“ відповідно до англійського закона був достаточо упосажений в ратункові прилади!

Да її ствердив, що сам бачив в неділю депешу корабля „Америка“, який остерігав перед ледяними горами. Але воздух був чистий, і тому ніхто не бояв ся близкості леду і не пороблено тому відповідних заходів осторожности.

„Що говорено 5 мінут перед 9 год. вечером в неділю, як капітан Сміт прийшов був на поміст корабля?“ — питав президент сенату.

„Ми говорили всього 20 до 25 минут про час, в котрім ми можемо зіткнутися з ледяними полями. Капітан опустив поміст 25 минут по 9 год. і сказав мені, аби дещо здержувати скорість корабля, а як би я в якій небудь справі хоч малий мав сумнів, аби його порадити ся.

„В яким часі ви опустили поміст?

„Я передав службу першому офіцирови о 10 год. Ми говорили про ледяні гори і згідно впевнювали ся, що досягнем їх десь около 11 год. значить годину пізнійше. В тім часі воздух був чистий і спокійний. Пригадую собі, що ми говорили про те, як за далеко ми можемо бачити. Ми бачили докладно звізди на горизонті, значить, було ясно“.

Послідний приказ капітана, який Лігтольдер чув був, спускати ратункові лодки. Послідною з них була вузка лодка, яка находила ся побіч офіцирської убікації. Богато мущин кинуло ся до неї, не вміли її одначе спустити. В тій власне лодці ратував ся Лігтольдер. Коли він всів до неї і відплив на море, не було в ній нікого більше окрім самого Лігтольдера. Пізнійше видрапало ся до неї около 30 мущин, які всі плавали по морю, маючи на собі ратункові пояси. Більшість з тих були з корабельної залози, дещо і з пасажирів. Трох з них вмерло і їх вкинено в море. А ми приймали на лодку кожного, що лише до нас доплив, ніхто нам тоді не був близшим.

Будучи ще на кораблі, брав участь Лігтольдер при всаджуваню до лодок женщин. Але він сам в той час не вірив, що небезпеченство може бути поважне. І тому до першої лодки всадив всього 20—25 пасажирів, з того двох матрозів, до другої 30 пасажирів, а коли при третій лодці бачив, що

таки положенє є небезпечне, всаджував вже стільки, скільки можна було помістити. Так було і з слїдуючими лодками. При шестій лодці, мав вже Ліґтольдер багато трудностей в вишуканю жінок. Кликав за ними, але ніяка з них не була на покладі. Тому стали всїдати до лодки мущини. Як лиш жінки являли ся, сейчас виходили мущини з лодки і робили їм місце.

Богато з тих лодок зараз по затоненю „Тітанїка“ вертали на то місце і витягали з води плаваючих людей.

Далі казав Ліґтольдер, що в хвили як корабель тонув, він стояв на офіцерськїм помості, і був би певно також згинув, але на щастє порвала його воздушна філя і кинула ним в море. Тут він довго борикав ся з філями, доки не натрафив на лодку, про котру вже була бесїда.

Тома Коттам 21-лїтний телеґрафіст „Карпатї“ родом з Ліверполю каже, що він сталих годин урядових на кораблі не мав. Вже попередні свїдки були ствердили, що він не був тоді в службі, як надїйшла депеша „Тітанїка“. Він власне вів розмову з кораблем „Парїзіян“ і вже ішов спати, але припадково не зняв був з вух телеґрафічних слухавок. Той випадок виратував жите соткам людей, бо колиб він не був зауважив депеші „Тітанїка“, „Карпатія“ була би не поспїшила на поміч і сотки людей певно не були би дочекали ся спасеня.

„Як ви дістали сигнал небезпеченьства де вас взивали о поміч, то як ви порозумїли, о кого ходить?“

„Я сам викликав „Тітанїка“.

„А хто вам казав, що то його спїткало нещастє?“

„Я то відчув з власного чуття“.

„Яка була відповідь?“

„Прибувайте як найскорше. І від тої хвилі я стояв вже в безпереривній розмові з „Титаніком“. А відтам приходили разураз такі депеші: „Прибувайте скоро, корабель заливає вода, машини стоять вже у воді. Передна часть хилить ся, не маємо ніякого ратунку“.

Коттам додав ще, що від тої хвилі він безпереривно працював при апараті аж до втірка, доки при своїй праці з умученя не заснув. Він не міг собі здати справи з того, коли він з умученя заснув і коли збудив ся.

Підчас переслухання телеграфіста Бріде, що, як було сказано, працював на „Титаніку“, зайшла справа про значінє знаків С. Q. D., отже в тій справі додатково був переслуханий Марконі, який таке сказав :

С. Q. є міжнародний сигнал, що означає, що всі стації бездротного телеграфу повинни перестати працювати, а тільки повинни передавати депеші тої стації, котра має важну вістку. D. додано до того аби означити, що небезпеченство велике. Нині сигнал замінено на знаки S. Q. S.

Сам Бріде так оповідає свої вражіння. Удару корабля ми не чули. Аж як машини замовкли, закликав мене пан Філіпс (другий телеграфіст) і я наложив телефонічний апарат, підчас коли він вийшов побачити, що стало ся. За хвилюку він вернув і сказав, що справа виглядає якомсь недобре.

Коли я почув, що на коритари запанував великий рух, вийшов і я подивити ся, що властиво стало ся, а коли я вернув, чув я як Філіпс телеграфував сигнали С. Q. D. і подав географічне поло-

жене нашого корабля. Незабавки наспіла відповідь кораблів „Франкфурт“, „Карпатія“ і „Балтик“. Ми другі кораблі оставили, а свої депеші спрямували лише до „Карпатії“, яка нам відповіла, що в тій хвили спішить нам на поміч.

Капітан прийшов до нашої каюти, як „Карпатія“ повідомляла нас про своє положенє і рахував час, коли менше більше корабель змігби нас досягнути. Коли то зробив, вийшов знова на поміст. Міжтим ми стали собі з „Карпатиєю“ в розмову.

Час від часу виходив я або Філіпс на поклад, аби ствердити положенє корабля. Послїдний раз як я виходив, побачив я, що пасажири були в великім заклопотаню і їх став огортати перестрах. Всі вони бігаючи на всі боки шукали за ратунковими поясами. Більші ратункові лодки вже були повідпливали, була ще одна в офіцерських убікациях і я бачив, як багато мущин старали ся її спустити на воду.

Я вернув до телеґрафічної комнати. Філіпс висилав власне послїдне С, Q. D. Але електрична сила в апаратї була така слаба, що ми не були певні, чи телеґрама досягне свою ціль. Філіпс одначе телеґрафував далі, а підчас того я надягнув йому і собі ратункові пояси. Потім ми заняли ся ще якоюсь зімлілою женщиною, яку нам принесли до нашої каюти.

Опісля, 10 мінут перед затоненєм корабля, сказав капітан всім аби кождий ратував ся як зможе. Я скочив помочи групі людей здійняти лодку і ми впустили були її вже на край корабля, як надлетіла філя і лодку нам вирвала. Мене філя порвала з собою. Борикаючи ся з філями, вже не пригадую собі як довго, вплив я на воду і відплив

яких 150 кроків від „Тітаніка“, як він затонув. Як корабель затонув, не чув я ніякого виру.

Капітан остав на помості, а коли я обернувся, бачив я як він скакав у воду в хвили, як корабель поринав в глибину. О скільки я міг зауважити, він не мав на собі ратункового пояса, і так разом з кораблем пішов на дно моря.

Любов і смерть на „Тітаніку”.

(Правдива подія підчас катастрофи на „Тітаніку”)

З високого капітанського помосту залунав переразливий звук свиставки — повторений опісля службовими офіцерами — а рівночасно майже з тим залунав також далекозвучний голос капітана:

„Піднести якір!”

Кілька хвиль пізнійше забрязчіли ланцухи, з коминів бухнули сильнійше темні хмари диму і „Тітанік” — кермований вправною рукою пільота — заколисав ся маєстатично на філях і розстелюючи за собою брудне пасмо розбитої піни почав звільна посувати ся вперед.

На покладах повстав рух і галас не до описаня: тисячі осіб, перехилених через парапети, повіваючи хусточками прощали полишених на березі свояків, а де-не-де чути було навіть здавлений плач і жалібні зітхнення. Загально однак панував веселий настрій, піддержуваний численними пугарами шампана, котрі корабельна служба розносила дібраній публиці.

А корабель, прискоривши біг, висунув ся вже на повне море; скалисте побереже Сітемpton чим раз більше заслонювало ся мракою, а переривана лінія, котра біло-синьою обвідкою зазначувала на горизонті сушу, зникла вкінці цілковито. Від сторони моря повіяв зимний, переймаючий вітер і тому подорожні розійшли ся по своїх каютах.

Але не всі! Бо на задній части покладу першої кляси кождий міг бачити молоду пару притулену до

себе любовно. Вона струнка і гарна, немов весняний ранок скупаний в проміннях сонця, з пречудовими, як італійське небо, синими очима і буйним, ясним волосєм, спливаючим містерно по сніжно-білій шії; він, прегарно убраний, рослий і барчистий син Альбіону з лицем, в котрім малювала ся рішучість і енергія, придушена в тій хвили дивним уповнем і щастєм.

— Поглянь Мавдо — перервав мущина, тулячи до груди маленьку жіночу ручку і поринаючи своїм огненним зором в ясных очах любки. — Сей чудовий і сьвітляний ранок, без найменшої хмарки на небі, то перший день нашого спільного житя. Дай Боже, щоби наше житє завсїгди було таким — без смутку і горя.

— Я певна, Джемсе — відповіла женщина — що воно таки так буде. Давно вже тому, як я була ще молодою дївчиною, читала я раз в одній книжці, що навіть немилосердна судьба боїть ся скривдити кохаючих ся щиро і з цілої душі, не давши їм перед тим бодай кілька хвилин щастя. Наше щастє почало ся властиво нині, від коли ти став моїм, а я твоею. — А ти твердо віриш в мою любов, Джемсе?

— Ти ще сумніваєш ся о тім, моя дорогенька? Таж день нинішного нашого сльубу, то найщасливіший день в моїм житю. Все ще не можу зрозуміти того, чим то я заслужив собі на те, що можу називати тебе своєю жінкою.

— Люблю тебе, Джемсе, з цілої душі люблю і завсїгди буду любити. — Ніколи не відступлю від тебе ані на крок, чи то в щастю чи нещастю. — Так мені Господи Боже допоможи!

При тих словах чуда твар Мавди прибрала

урочистий і ревний вираз, а в очах, взнесених до неба, малював ся спокій і повага.

Джемс зворушений до глибини не міг на разі знйти слів на відповідь; притулив тому кохану до серця і поцілював горячо...

Тимчасом зближав ся вечір.

В далечині, на кінчиках виднокруга, ще видко було потапаюче в океані сонце, котре по легко розбурханих філях розстелювало ще свої останні проміні. Час-до-часу зявляли ся в повітря віщуні близкості суші — птахи.

З вільна почала западати темрява, котра ша-рою мракою отулила пливучий велит.

Нараз — немовби за діткненем чародійної лісочки — блиснули на покладі тисячі електричних сьвітел, сїючи довкола себе ясний блеск; рівночасно майже з тим залунав голос дзвону скликаючи на обід.

Обід, котрий на всіх кораблях „Віте Стар Лі-нії“ подають на англійський спосіб аж вечером, ми-нув незвичайно мило і весело. Молода пара, маючи при собі з одної сторони жартівливого корабельного поручника Пітмана, а з другої Б. Гугенгайма з Аме-рики — нині міліонера, котрий перед кільканайцяти роками прибув до Америки без сотика при душі яко син бідного кравця — бавила ся знаменито, слуха-ючи цікавих пригод поручника, зазнаних в Африці і Австралії. Загальне заінтересованє і загальний подив розбудив славний брилянт „Гопа“ ошатований на пів міліона долярів. Властитель, американський міліонер М. Леан набув єго перед кількома тижнями в Амстердамі в переконаню, що заробить на нім чимало. Прекрасний камінь кружив довкола стола з рук до рук розбуджуючи у всіх, а головно у пань,

незвичайне заінтересоване а у декотрих навіть заздрість.

По довгій доперва хвили вернув до рук властителя, котрий, розмовляючи з ученою панею Марвін, сховав его до кишені недбалим рухом, немов коробку сірників.

Тимчасом обід вже кінчив ся і служба разносила на тацах чорну каву, коли нараз роздав ся з середини переразливий свист машини і корабель звільнив в бігу. До стола, при котрім на першій місци коло президента „Віте Стар Лінії“ Ісмая і жінки мілїонера Астора сидів капітан Сміт, приступив дижурний офіцер і сповістив прибуте пільота, котрий має вїхати кораблем до порту в Хербургу.

Скоренько докінчено обід і всі, закинувши на себе теплійші загортки, вийшли на поклад.

Пів годинки пізнійше при звуках „Марсилїянки“ заїхав „Тітанік“ до порту, витаний ентузіястичними окликами і віватами незлічимої публики, котра зібрала ся в порті якраз на те, щоби придивити ся та подивляти незвичайного великана.

.

Дві години пізнійше, то є 12 цвїтня 1912 о годині 9-ій вечером — по короткім постою — рушив „Тітанік“ в дальшу подорож прямуючи вже без перерви впрост до ціли: Нью-Йорку. Корабель, пращаний оваційно зібраню товпою публики, вплив на повне море, зникаючи в темряві безмісячної ночі.

В салях реставраційних на „Тітаніку“ до пізної ночі чути було стріляне корків шампана і веселі оклики та сьміхи розбавлених гостей. Доперва над раном погасли звільна сьвітла в салях і каютах а на цілім кораблі запанувала тишина, переривана

подекуди окликами покладової сторожі або дижурних офіцирів.

Корабель плив цілою силою пари, зі швидкістю 23 вузлів на годину*).

Слідуючих днів неприключило ся нічо важнішого. Вправді наступило значне остудженє температури, але погода дописувала все так, що більшу часть дня можна було перебути на покладі. Впрочем ніхто не міг нарікати, бо офіцири з капітаном Смітом на чолі докладали всіх старань, щоби забавити своїх гостей і скоротити їм нудний час морської подорожі. Тому в однім місци грала пречудово музика, в иншім були театральні вистави, в иншім знова гри і забави так, що без перерви наступало одно по другім викликаючи всюди веселість і оживленє. Не забули навіть пасажирів 3-ої кляси, котрим на покладі уряджено перегони, фантову льотерію і змаганя о грошеву нагороду.

Джемс і Мавда держали ся з далека від всякого галасу і замішаня, а були в товариських зносинах лише о стільки, щоби не стягнути на себе закиду відлюдків або некультурних людей.

Залюблені в собі без міри уникали о скільки мога непрошених сьвідків, а укриті в яким небудь закутку пряли без перестанку золоту нитку мрій і снів о будучности. Часами товаришив їм сталий їх товариш при столі поручник Пітман, а частійше ще Б. Гуттенгайм, котрий з Марвінами не лише симпатизував, але також обоїх щиро полюбив. Оповіданя єго, як то він з бідного хлопця, завдяки безпереривній праці і витревалости доробив ся маєтку займали Марвінів дуже.

*) Вузол — морська миля.

Впрочім — чемні і тактовні — уникали численнішого товариства, вистарчаючи собі цілковито.

В неділю вечером, по вечері і гербаті пані Мавд чула ся троха нездоровою і тому зійшла сейчас до своєї каюти, лишаючи в сальонах численне товариство знакомих американського промисловця мільонера Фреда, котрий з нагоди своїх уродин угощував всіх дуже виставно.

Джемс занепокоений поважно дрібною, впрочім навіть лише хвилевою недиспозицією своєї жінки, поспішив сейчас за нею. В каюті уложив її до сну, на коритарях позамикав старанно всі двері, щоби зглушити доходячі до кабіни голоси музики і забави з сальонів, почім вийшов на хвилику на поклад, щоби за той час могла його улюблена жіночка заснути.

Вертаючи до своєї кабіни здибав ся він з поручником Пітманом, котрий якраз ішов до служби.

По виміні кількох приязних слів зійшла бесіда на актуальний темат ледяних гір, котрих в послідних годинах, здибано кілька.

— Немало дивне явище о тій порі і під тою високістю — тим гірше, що небезпечне навіть для такого велита, як Тітанік — вияснював офіцир.

— Єт — пересаджена обава! Для такого велита, як Тітанік, нема нічо небезпечного — відповів усміхаючи ся Марвін.

— Се тяжко предвидіти. Ледяні гори суть завсігди грізні, особливо, коли мимо їх присутности, пливе ся повною парою!

— Ну, то звільнити біг! Сеж прецінь дуже легко а навіть пожаданим є, коли ходить о добро і жите подорожних!

— На жаль — відповів, знижаючи голос офі-

цир. — Президент Ісмай хочаби досягнути рекорд швидкості виразно наказав звільнювати біг, хочаби сам добре знає о небезпечності.

— Дуже по дурному для пустої амбіції ризикувати житє тисячів людий.

— Так зле не буде, любий пане — докинув поручник кінчаючи розмову — а тепер прощайте, бо о 10-ій годині обіймаю службу на капітанськїм мості. Прощайте і до побаченя завтра!

По тих словах віддалив ся офіцер, зникаючи на темних сходах, що вели на горішний поклад. А Джемс, перемерзлий до кости, позаяк виходячи накинув на себе легку лише нагортку, завернув до спальні.

І якраз тоді, коли Джемс доходив до сходів, що вели до каюти, великий годинник на покладі вибив 10-ту годину. Заледви однак дійшов він до половини коритаря, коли нараз почув переразливї голоси свиставок на покладі а вслїд за тим дав ся чути також понурий але громовий голос алярмового дзвона. В тїй саме хвили відчув так сильне потрясенє, що мусїв оперти ся о стїну, щоби не стратити рівноваги. Рівночасно запримітив також, що корабель станув. Минуло кілька — віковично довгих — хвиль, заки він прийшов до себе.

Причинив ся до того також зростаючий з кождою хвилею крик і галас на покладі, денервующий нерегулярний голос свиставок а також доходячі з гори крики і голоси команди.

Не надумуючи ся довго вбіг до своєї каюти, щоби успокоїти жінку, на щастє однак вона спала; віддихаючи рівно і спокійно. В виду того вибіг він на поклад, щоби розвідати ся о всїм докладно.

На покладі застав він небувале замїшанє. Спи-

тав о причину перебігаючого коло него офіцера, але не дістав ніякої відповіді.

Нараз з капітанського помосту залунав громовий голос капітана Сміта, котрий стояв вже на своїм місци :

„Приготовити ратункові лодки!“

Душа Джемса завмерла з перестрашу. Як шалений кинув ся він, щоби збудити жінку і біг, потручаючи спітканих по дорозі пасажирів та моряків. В тім долетіли до него ще страшнійші слова другої команди :

„Будити людей і роздавати ратункові паси!“

В тій саме хвилі здибав знакового офіцера.

— Що стало ся? — заклив, стискаючи ему нервово руку.

— Наїхалисьмо на ледяну гору. — Цілий перед корабля розбитий. Бог знає, що стане ся з нами!

Джемс не чекав дальших інформацій. Блискавкою збіг зі сходів і зайшов до кабіни. Мавда вже не спала, бо власне в тій хвили збудив її страшний галас. Вона сиділа на ліжку, протираючи кулачками очи і шукаючи за „своїм хлопцем“,

Не тратячи притомности, розповів їй Джемс в кількох словах про небезпеченьство і напивав, щоби убирала ся як найскорше. Сам вибіг на коритар і зірвавши зі стіни два ратункові паси наложив один на жінку а другий на себе. В коротці потім вийшов він з Мавдою на поклад, де загреміла якраз команда :

„Діти і жінки до лодок!“

Посеред зібраної на покладі товпи повстало трудне до описаня замішанє. Пані — одні в бальових сукнях, другі в білій заледви білизні, панове в вечеркових строях або лише в найконечнійшій

окритю, всі, перешашені до найвисшої степені, стояли безрадні, не знаючи, що робити з собою.

Нараз під командою офіцера вскочило в товпу кільканайцять моряків і майже пориваючи жінки та діти, вели їх до лодок. Брязкіт ланцухів при вінді звістив, що одну лодку спущено вже на море. В коротці стало ся те саме з другою і третою.

В тім заясніло на покладї сильне електричне сьвітло; то на розказ капітана запалено всі лампи, щоби улешити ратункову акцію.

Посеред зібраних дали ся чути оклики перешашення, розпуки і болю.

Тимчасом Мавда оперта на рамени Джемса і притулена до него нервово дряжачи на цілім тілі, дивила ся перед себе широко отвореними очима, не розуміючи що діє ся. Якогось там страху не відчувала — бож Джемс є при ній — співболіла лише з іншими.

Нараз прискочив до неї Пітман.

— На Бога, пані, чому не ідете до лодки. — Прошу за мною.

— Ходи Джемсе — відізваля ся, потягаючи за собою мужа.

— Муж поїде іншою лодкою. Прошу за мною, бо в противнім разі буде за пізно!

— Ні! Поїду пізнійше разом з Джемсом — відповіла Мавда, цофаючи ся в зад перед натираючим офіцером.

— Пізнійше буде трудно. Ратункових лодок є за мало: зможемо уратувати лише жінки і діти, а мушчин хіба лише стільки, о скільки буде ще місце!

— Коли так, то згину разом з Джемсом — сказала поважно тоном, який зраджував рішучу постанову.

Марвін, котрий слухав ту розмову немов загіпнотизований, почав тепер просити — але всі просьби і заклинання остали без успіху. Мавда не зміняла ніколи раз повзятої постанови.

Хвилі здавали ся вічністю. По якімсь часі спущено ще кілька лодок переповнених пасажирами. Джемс усунувши ся з жінкою на бік не переставав благати її, щоби вона ратувала ся, але Мавда — дивлячи ся сердечно в очи улюбленого мужа -- сказала вкінці :

— Памятаеш Джемсе, як перед кількома днями присягла я, що не опушу тебе до смерти. Дозволь мені додержати присягу!

Джемс, зворушений до глибини, притиснув жінку до себе і він, котрий ніколи не плакав, залив ся ревними сльозами.

.

Дві — віковічно довгі — години пізнійше корабель вже потапав, а що о ледяну гору розбив ся перед, то та часть корабля найперша почала поринати на дно моря так, що за якийсь час положене корабля стало ся прямовісним. Філі, переливаючи ся через пірнутий перед корабля, поривали що хвилі десятки жертв. Між іншими пірвали вони телеграфічного героя-урядника Філіпса і не менше героїчного капітана Сміта і Гунгенгайма, котрий наумисно убрав ся в балевий стрій, щоби — як казав — згинуту як пристало джентельменови. Проча, оставша ще при житю, залога зібрана на помості при четвертім комині сповнивши свій обовязок зглядом ближніх, упала на коліна і разом з музикою заспівала гимн :

„Боже спішимо до Твоїх стіп. Близше до тебе!“

...Ще не прогомів відгомін пісні, коли над могучим Тітаніком злучили ся зимні філі погребавучи в своїх глибинах півтора тисячі людських істот.

Вражінє катастрофи в сьвіті.

Страшна катастрофа „Тітаніка“ викликала в цілім сьвіті один могучий голос співчуття для нещасних людей, та дуже пригнобляє вражінє. Всі сьвітові часописи розписували ся про неї широко, давали докладні відомости про розміри і подробиці нещастя та писали про потребу пороблення старань, аби в будучности зробити неможливими такі нещастя для людськості. І в нашій руській пресі загинув „Тітаніка“ знайшла свій відгомін. Помин виши те, що наші часописи давали описи тої катастрофи, хочемо звернути увагу на одну річ. Ото небавом по катастрофі помістив в „Ділі“ один з найбільше талановитих наших молодих письменників п. Остап Грицай фейлетон на тему катастрофи „Тітаніка“.

В тій думці, що не всі читачі сеї книжки мали нагоду читати фейлетон Грицая подамо його тутки нашим читачам ізза його великої артистичної вартости :

Ми, модерні, привикли до катастроф. Експльо-зії сил — сил в найдальшій і найріжнороднійшій значіню того слова — раз враз стрясають нашими, не так перенїженими, як радше витонченими нервами, бо тота велика епоха, що ми в ній живмо, се епоха нечуваної активности людського духа. В тій безпримірній досї активности лежить її імпозантна краса. Краса модернізму — се краса невтомимої праці. Може колись якийсь будучий Гомер оспіває тоту Іліяду модерної праці. Буде оспівувати модер-

них Ахілів — праці героїв, безсонного змагання до найвищих вершків культури. Хотіло-б ся сказати: друга наполеонська періода. Лиш що в нас місто одного Наполеона є сотки спільно працюючих, більше працюю як диктаторським „sic volo“ здобуваючих світ Наполеонів, а їх кличем не є війна проти людей, лиш навпаки — борба в інтересі людей, що звертаєть ся проти їх смертельних ворогів в суспільності і природі. Наполеон боров ся з людьми, а ми боремо ся з абстрактами. Боремо ся з конвенансами, з війною, з воздухом, з недугами, з деспотизмами, з условинами соціальної нужди, з віддаленєм і з глибінями. І ось герої модерного поступу творять незаметно другу Наполеонську епопею, епопею багато величавійшу — а на всякий случай — о много тривкійшу як епопея сина пані Лютесці. То правда, що се хиба лиш 30 літна війна так могутно ворохнула плесом Європи, як марш Наполеонових легіонів. Але протягом — скажім 20 літ — настала така тиша, а боговитий Наполеон вмер мелянхолійним емеритом. Вмер в англійських оковах — бо вже кінець тої Наполеонської легенди показав, що панами місця мають бути Англіїці. Триумф модерної Англії зачинаєть від сьв. Єлени. Триумф модерної енергії, праці і студеного рахунку. Наполеон шалів, а Англіїці числили. І вони мали мати рацию. Його нечувана борба зі сьвітом лишила правдиві сліди лише в історії і в штуках красивих, тих пірамідах всякого героїзму. „Non omnis moriar“ відносить ся лише до Наполеона, а не до того, що він сотворив. Ні в Еспанії, ні в Бельгії, ні в Голяндії, ні в Швеції, ані навіть у Франції нема Наполеонідів. Шукаємо Наполеонового твору по музеях, на образах, в фоліялах історії і мему-

арів. Се і його найбільша трагедія, що діло Наполеонове властиве ціле вмерло. Як умирає для реального життя в правилі все те, що стоїть лише індивідуальністю свого творця, а не широким, соціальним *imprimatur*. Безперечно. Епопея поступу ХХ.в о много тривкійша як легенда цісарських легіонів з їх незабутнім : „Vive l'empereur !“ під необсяжними пірамідами Орієнту. В нас саме стільки чудових моментів — моментів здобування — що і в історії найбільшого героя найбільшої революції. Ось коли в нас сталеві блески залізничі з'ясніють на вершках гір, прошибають божевільно сьмілою серпентиною спадисті скали, несуть ся побідоносною блискавицею сніжними просторами далекого Сибіру. Або коли перед нашими Нанзенами і Амундзенами отвирають ся недоторкнені від мільонів літ людскою ногою сьвіти бігунів, як зачаровані країни Сезаму. Або коли Блеріо здійснює божественну мрію Ікара, а Чавець великанським кругом зносить ся над маестатичні Альпи. Від деспотичного, егоїстичного панімперіялізму Наполеона ми — люди праці а не узурпатори — доходимо до панімперіялізму людства, з більшим успіхом як французькі революціонери, проголошуємо права чоловіка, добиваючи їх в борбі з тими ворожими абстрактами. Головно в борбі з природою, тим найдужшим і найбільш живучим абстрактом сьвіта. Наші великі винахідники, наші учені і лікарі видирають Гарпагонови — природі що раз більше тих областей, де вона досі царила недосяжною, отже тайною, отже смертю, і ставлять всюди престоли своїх свояків. Легіони модерного ренесансу кличуть : *Vive la vie*. Коли-б Байрон нині зачав свою пісню про Гарольда — ми б висьміяли його як скінченого непотріба. Всьо в нас

кипить житєм, силою, енергією, захватом, запалом, безкрайною жадобою життя, краси, потуги, безсмертності. Вимріяна краса жіночих одягів, гук льондонських фабрик, казочні мільйони Нью-Йорку безліч телефонічних струй, пронизуючих мільярдами слів, нервозних, горячкових слів великого життя обох півкуль — те все знамена новочасного поступу, що стремить до найгордїйших условин істнованя. А до тих признаков нового часу належить ще одно: катастрофа.

Миб інакше не були Наполеонідами. Наша борба о житє не ідилля. Ми мусимо мати свою Березину. Тої катастрофи бажає саме поступ. Поступ — понятє наувизших сил людства — так близький катастрофі, що прямо не можна подумати одного без другого. Навіть в казці без неї не обійде ся. Головно техніка — тота газуль поступу, що має до діла зі силами природи, головно техніка звикла йти до ціли по трупах. Пригадуємо собі жертви аероплянів, залізниць, фабричних машин. І бачимо, як наше велике змаганє до найвисшої культури параліжує инодї природа одним подувом, одним рухом своїх невидних грудий. Відповідає на наші атаки катастрофою. Ставить нам перед очи листу погибших — а її глухий легіг шепче: Memento, Homo es. Але дарма. Ми іменно знаємо все своє. Катастрофа? Добре. З геройством Тернопільців наражуємо ся і добре нам з тим. Ми здетерміновані як фаталісти. Вонож мусить приходити до катастрофи. До ерупції, до експльозії сил. Мусить, кажемо. Коли наш вік має бути епохою найбільшої напруги всіх сил в чоловіці і найбільшої реакції всіх сил в природі — миж стремимо до їх можливо повного компромісу — то експльозия, катастрофа, як види-

мий знак, як відгук тої завзятої борби між чоловіком а природою — не омине нас ніколи. Як каже Шіллер: „Friedlich nebeneinander wohnen die Gedanken, doch hart im Raume stossen sich die Sachen“. Так ми привикли до катастроф. Майже дивуємо ся, коли часопись довший час не звіщає про щось страшного, надзвичайного, убийчого. Нас разить тиша і погода. Ми — модерні, привикли до катастроф, як Наполвон до виду окровавлених по-бєвищ.

А однак послїдна катастрофа модерного свїта — тота нечаяна, непонятна, мов скритовбийча заглада найбільшого корабля теперїшности „Titanic“ — навіть для нас, для синів найбільш здетермінованого часу, має щось нескazanого трагічного, болюче великого, щось мов Манетекель природи, знимаюче ся великанськими, окровавленими буквами на гордім овидї модерного житя. Є якась капрїзна паралель між тою трагедією новочасного поступу, а трагедією Наполвона з р. 1812. *Habent sua fata pimeri 1812 — 1912.* Імператор ладить з вершин свої потуги в похід, а „Titanic“ впливає з порту як найбільший триумф навтичної технїки. Найчисленнїйша армія епохи там, а найбільший корабель сучасности ту. В обох случаях гіганти. *Titanic.* Щось невиданого, безпримїрного, нечуваного могутчого своєю силою. Титани. Титан стратегії і Титан технїки. І оба хочуть осягнути рекорд. Один бажає осягнути рекорд в імперіялізмі, а другий в скорості плавби. *Titanic* хоче здобути природу — море в такім степені, в яким його досї ніхто не здобув, хоче нечуваного досї компромісу між жахом зеленої глибинї, між утавним динамітом филь а безпекою, вигодою чоловіка. *Noli me tangere* — поклав *Titanic* тєвізом свої ірандіозної плавби. *Titanic* не

хотів бути непевним, хитким кораблем, не хотів бути нужденною лупиною проти жостоких филь, лиш їх імператором. Хотів поконати зовсім страх зелених як очи змя филь, хотів затріюмфувати цілою красою модерного житя на філях. Так як аероплян хоче усунути зовсім жах гордих кругів воздуха над нами. Так як зелізниця усуває страховища безко-нечної віддалі. Так гордий, маестатичний Тітанік хотів поконати утавні страховища демонічного моря. Все що модерний поступ міг дати йому, — йому, свому найгордйшому, навтичному витворови — дав йому. То не був корабель, лиш палата. Довгий на 270 метрів, високий на 28, зі своєю поємністю 46.382 бочок, був властиво американським „драпа-чем неба“ на морі. Його нутро пригадувало най-пишнійші модерні готелі. Всьо тут було. Казочний комфорт, казочна вигода, казочна велич і казочні скарби. Теннісова площа, променади, штучно аран-жовані огороди, попри злотистий блеск найпишній-ших сальонів. На покладі їздили дами верхом на верблюдах. Майно, що його „Тітанік“ віз зі собою, пригадує нам тепер, коли гігантичний корабель вкри-ли тріюмфуючі филі моря, казочний скарб Нібелюн-ів. Самих дорогоцінностей мав він на покладі вар-тости 120 мільонів. Між ними блакитний діямант Норе той найваргнійший діямант сьвіта, що кождому влас-никови приносив горе. А люди, що були на покла-ді, се були мільярдери. Один Астор був паном 760 мільонів. А Гуттенгайм мав оїх 450, а Віденер 250, а тих, що мали лиш кілька мільнів, не подає преса. Мали ті люди до своєї розпорядимости 50.000 мішків кави і чаю, 75.000 фунтів сьвіжого мяса, 35.000 штук яець, 25.000 фунтів дробу, 12.000 фляшок мінераль-ної води, 16.000 фляшок вина і пива. Мільярди, мільони тисячі. Лиш так. Мільярди, мільони, тисячі. Тітанік.

І те все вгорнула вічна ніч зрадливої морської глибині. Вкрили леди як армію Наполеона. Знищила непримирима природа. Ми ще раз вчули: *Vanitas vanitatum*.

Сего велитня знищила природа в протягу 4 годин. О 11 год. в ночі зачала ся катастрофа, а о 2-гій по півночі вже розтісканий на кусні „Titanik“ лежав у стіп маєстатичної студеної, ледової гори, що надплила тихо, повільно, скрито як смерть. Як колись горда Армада. І всеможна природа пригадала нам модерним ще раз, що мимо наших мільярдів ми ще не винайшли способу на одно: на смерть. На той страшенний, непонятний для живучого феномен загину гордої душі, котрого тайну знає лиш вона: природа. І в тиші новофундлярської ночі вона видерла 1500 а відай 2000 живучих тіл сьвітови і кинула їх на жир — морю. Тому морю, що його хотів гордий „Тітанік“ зовсім здобути для чоловіка. А сам „Тітанік“ як здавлене яйце протягом кількох годин зник з поверхні сьвіта. І зникли мільйони мільйонів долярів — і гордий капітан, що хотів здобути рекорд і Астор і Стід апостол мира. А студена, маєстатична ледова гора поплила собі далі — тихо, повільно, як смерть. Може який візіонер чув би був там глумливий, аратний сьміх тріумфуючої природи: бо се грандіозна іронія — тота ненадійна смерть на лоні нечуваного комфорту на „Тітаніку“.

Такий триумф техніки, така запорука безпеки, стільки мільйонів! такі особи, майже екстат модерної культури — і те все вже в чорнім гробі моря?

Протягом кількох годин? І ми проти того абсолютно безпомічні, мусимо се вчути і згодити ся з тим

як з чимсь природним, проти чого нема ніякої ради, нема ради в нас, — Наполеонів поступу?

Ось що таке болуче в тій катастрофі. То почуте нашої безсильности проти природи. Модерний поступ, модерний побідоносний Ренесанс потерпів страшне поразенє, пережив своє 1812. А нас бо-лить се, бо любимо бачити себе на вершинах здо-бутків, ми любимо класти ногу на карку поконаної природи. Любимо велике побідоносне житє, а не-навидимо смерти. А ту впало 2000 людей. І то про-тягом 4 годин. То так мало часу треба на знищенє стільки житя?

Нас огортає жах.

Бо хто заручить нам, що так напрасно протя-гом кількох годин як саме „Тітанік“ — не згине одного дня цілий сьвіт? Так ненадійно, скрито, по-вільно тихо, як зблизила ся ледова гора до маєста-тичного корабля — зблизити ся може нині, завтра, може в ночі, коли ми будемо спати, як тих 200 моряків на „Титан-ї“, те загадочне, страшне Щось. Щось гігантного, мовчазного, смертоносного і наш гордий сьвіт під один страшний крик зникне з по-верхню землі як „Тітанік“. Може протягом 4 го-дин. А може ще скорше.

А студене, мовчазне, ледове щось пролине ми-мо — і по нечуваній культурі модернізму лишить ся лише смерть, гробова тиша і вічне забутє.

І горді душі модерних героїв огортає незамітно резигнація аскета...

Про морські катастрофи в послідних часах.

На закінчене сеї книжки подамо тут спис морських катастроф з послідних часів так як по собі наступали і як їх історія записала, починаючи з року 1866,

1866. 11. січня — розбив ся корабель „Лондон“ в дорозі до Мельбурну. Згинуло 220 людей.

1866. 3. жовтня розбив ся корабель „Евенінг-Стар“ в дорозі з Нью-Йорку до Нью-Орлеану. Згинуло 230 людей.

1867. 29. жовтня — кораблі „Роне“ і „Віє“ як також 50 інших кораблів розбила страшна буря, при чім стратило жите 1000 людей.

1873. 22. січня — утонув англійський корабель „Нортфлет“ — згинуло 300 людей.

1873. 23. падолиста — розбив ся корабель „Атлянтік“ коло Нової Скотії в кусні, при чім 547 людей понесло смерть.

1875. 3. падолиста — на побережу островів Сціллі розбив ся підчас мраки гамбурський корабель „Шіллер“; 200 людей згинуло.

1875. 4. падолиста — утонув американський корабель „Паціфік“ — 236 людей стратило жите.

1878 24. марта — розбив ся англійський корабель „Куридце“ — остало 300 трупів.

1878. 3. вересня утонув англійський панцирник „Прінцес Аліц“; 700 людей понесло смерть.

1878. 18. грудня — утонув французський корабель „Византін“ по ударенню в Дарданелях з кораблем Рінальдо; 210 людей згинуло.

1880. 31. січня опустив англійський корабель „Атлянта“ разом з 290 людьми пристань Вермуда і до нині ніхто про него не чув.

1889. 16. марта американські воєнні кораблі „Трентон“, „Вандалія“, „Ніпфік“ і німецьні кораблі „Адлер“, „Ебер“ коло островів Самоа улягли знищенню, при чім згинуло 127 людей.

1891. 17. марта по ударенню корабля „Утопія“ з англійським кораблем „Анзон“ коло Гібральтару перший з них утонув, а 574 людей пішло на дно моря.

1893. 22. червня — на побережю Сирії утонув англійський воєнний корабель „Вікторія“ по ударенню з кораблем „Кампердовн“; 357 людей згинуло.

1894. 25 червня — розбив ся на атлантийськiм океані корабель „Норге“ — а 600 людей утратило жите.

1895. 30, січня — німецький корабель „Ельбе“ по ударенню з англійським „Кратія“ утонув, 335 людей пішло разом з ним.

1895. 11. марта — розбив ся іспанський корабель „Рейна Регента“ на атлантийськiм океані при візді на середземне море — 400 людей згинуло.

1898. 2. липня — зіткнув ся корабель „Бурґон“ з англійським панцирником „Кромьяртішір“ і пішов на дно моря, а 571 людей разом з ним.

1904. 15. червня — на спацеровім кораблі що віз 1400 людей вибух пожар, корабель згорів, а з ним разом 1000 людей.

1905. 12. вересня знищила експльозия японський корабель „Міказа“; 599 людей згинуло.

1908. 23. марта — згинув другий японський корабель „Мітсу Мару“ коло Гакодате, а 300 людей понесло смерть,

1909. 30. цвітня — утонув корабель „Матсу Шіма“ — з ним разом 260 людей.

1909. 24. січня — утонув французський корабель „Републік“ 170 миль від Нью-Йорку — стратило жите 6 людей.

1909. 1. жовтня — корабель „Варатаг“ опустив враз з 300 людьми пристань „Наталь“ і більше його ніхто не бачив.

1911. 25. вересня — утонув французський воєнний корабель „Ліберт“ по експльозії в пристани Тульон — 233 людей утратило жите.

К О Н Е Ц Ь.

„БАЛКАНСЬКА ВІЙНА“

дуже цікава - ілюстрована книжка про те, як то Болгари зі своїми союзниками побідили своїх віковічних ворогів Турків і стали панами на своїй землі.

Се перша українська книжка, в котрій описано гарно, вірно і точно перебіг всіх подій на Балкані, тому й не дивниця, що в кількох днях розкуплено пару тисяч примірників.

Ціна лише 50 ц.

Книжок вже не багато, тому замовляйте скоро в: Рускій книгарни, Вінніпер (Канада);

Ruthenian Book Store

850 Main Str.

Winnipeg, Man.

Перший кишеньковий
РУСКО-АНГЛІЙСКИЙ -----
----- і АНГЛІЙСКО-РУСКИЙ
С Л О В А Р Е Ц Ь

обнімає 80.000 виразів, 208 сторін дрібного друку
з граматиною, азбукою друкованою і писаною
і що найважнійше.

з вимовою англійських слів.

Ф о р м а т словарця малий кишеньковий, оправле-
ний в мягоньку шкірку, окрашений гербом України
і золотим витиском.

Є то перше і одиноке виданє в рускій мові.

Словарець є тим конечний для кожного Русина,
що дасть ся носити завсїгди в кишени, а щоби
скоро знайти потрібне слово, на те є поазбучний
реджістер так в рускій як в англійській части.

ЦІНА СЛОВАРЦЯ 75 Ц.

 Для агентів добрий опуст.

Замовляйте у Видавництві під Адресою

RUSKA KNYHARNIA

850 Main St. Winnipeg Man.

C A N A D A.

**М О Ж Н А
Н А Б У Т И**

**в книгарни
Ruthenian
BOOK-STORE
850 Main Str.
Winnipeg
CANADA.**

**П О Ц Ї Н Ї
:: 60 цент. ::**

**Найбільший, найновіший
і одиноко правдивий ілюстр.**

СОННИК

уложений після доси незнаних
жерел **Єврейських, Єгипет-
ських, Індійських, Халдейських
Перських і Вавилонських.**

Містячий 10.000 снів.

З означенем володіючих пла-
нет, як також чисел на льоте-
рию класти ся маючих, з по-
ученнями, як грати в льотерию,
і о волоскій тайні гри в карти.

**З ДОДАТКОМ ШТУКИ
ВОРОЖЕНЯ З РУК.**

Галицька Накладня
Якова Оренштайна в Коломиї.

Перший Атлас в українській мові!

Проф. Др. Мирон Кордуба :

А Т Л Я С

географічний 24 картин.

Се перший атлас в українській мові на цілій Україні. Виданє то було получене з великими трудностями і коштами, але накладня не жалувала нічого, щоби лише наша українська молодіж могла дістати атлас в своїй рідній мові.

Ціна брош. Дол. 1., опр. в полотно Д. 1·40

Атлас оброблений після найновіших здобутків на поли географії.

Дальші виданя в тім напрямі суть в приготованю.

Набути можна в

Ruthenian Book Store

850 Main Str.

Winnipeg

CANADA.

Гостинець в Канади	05	ц.
Батько	05	"
Чому попи не женять ся ?	10	"
Порадник для жєнщин, котрі хотять бути здоров.	15	"
Чародійна рожа і перстєнь	20	"
Оповіданя про Григорія	20	"
Чого учив Ісус Христос	15	"
Кароля, прєгарна повість з житя дівчини	40	"
Болєслав, гарна драма в 5-їях, II. виданє	25	"
Болєслав, історія про сина Ієновефи, його житє	25	"
О дваїцяти таблицях, байки	30	"
Серце чоловіка сьвятинею Бога, або осідком дїявола	15	"
Історія про сироту Івася	15	"
Пісні про Канаду і Австрію та М. Січинського, 5-те побільшенє виданє	40	"
Славні пророцтва Арабської цариці Михальди	30	"
Як утік Січинський з Дїброви	10	"
Коли легше буде	05	"
Грішниця, гарнє оповіданє	05	"
Злочин і злочинці	10	"
Що думаютє соціалісти	10	"
Причта про воду	05	"
Оборонєць проститутки	05	"
Новий збірник народних пісєнь, дум, думок, коломийок і пісєнь весільних	25	"
Що стало ся з Рудольфом, про житє і загадочну смєрть архикнязя Рудольфа з 26 образками	60	"
Елисавета, правдива історія про житє Елисавети, її поводженє і мученичу смєрть, 192 ст. з обр.	60	"
Конець Тітяніка, брош.	40	"
Петрії й Довбушуки, повість в II. частях 300 ст.	85	"
Пригода шляхтича Чваньківського на полі й на морі, опр.	50	"
Порадник як писати любовні листи	35	"
Лист Божий	10	"
Куди ідєш Господи (Quo Vadis?) оповіданє	50	"
Найкрасші руські пісні	20	"
Пів копи казок	20	"
Байки	30	"
Товариська забава	25	"
Український співанник, опр.	60	"
Іван Дурак, історія о трох братях нар. опов.	25	"
Історія про Луця Заливайка і єго сина, з образками, в додатку Гриць Шпачок	25	"

Ruska Knyharnia

850 Main st.

Winnipeg, Man.

Жадайте оразового числа!

Приймасть ся передплату на тижневу
ілюстровану часопись

„Канадийські Вісти“

Ціллю нашої часописи є давати українському народови праздису просьбіту, підносити його з занепаду морального і культурного, ширити національну сьвідомість і поставити його на рівні з другими культурними народами. В „Канадийських Вістих“ поміщуємо крім поучаючих статей вісти із життя Українців в Галичині, на Буковині, в російській Україні, в Сполучених Державах, в Бразилії та в Канаді; дальше подаємо короткі огляди найважніщих подій з цілого сьвіта, поміщуємо ріжні поради і інформуємо про видане нових книжок. Для розвеселєня Вп. Читачів отвираємо в нашій часописи „Веселий куток“. В „Додатку“ друкуємо гарпу і займаючу повість. — Нашу часопись прикрашуємо Ілюстраціями з сьвітових подій. Крім того на всякі запяти наших передплатників подаємо безкорисно поради.

Політика входить в програму нашого Видавництва о стільки, о скільки вона торкаєть ся нашого національного житя.

Полемік (сварок і лайок) не поміщуємо. Дописи радо поміщуємо, але тільки ті, що обговорюють загальну справу, яка торкаєть ся нашого національного або громадянського житя.

„Канадийські Вісти“ суть органом „Руської Книгарні“. Виходять раз в тиждень в четвер.

Річна передплата виносись 1 доляр на рік.
Кождому передплатникови даймо премію.

Передплату треба висилати на адресу:

„KANADYJSKI VISTY“

P. O. Box 3628 B.

Winnipe